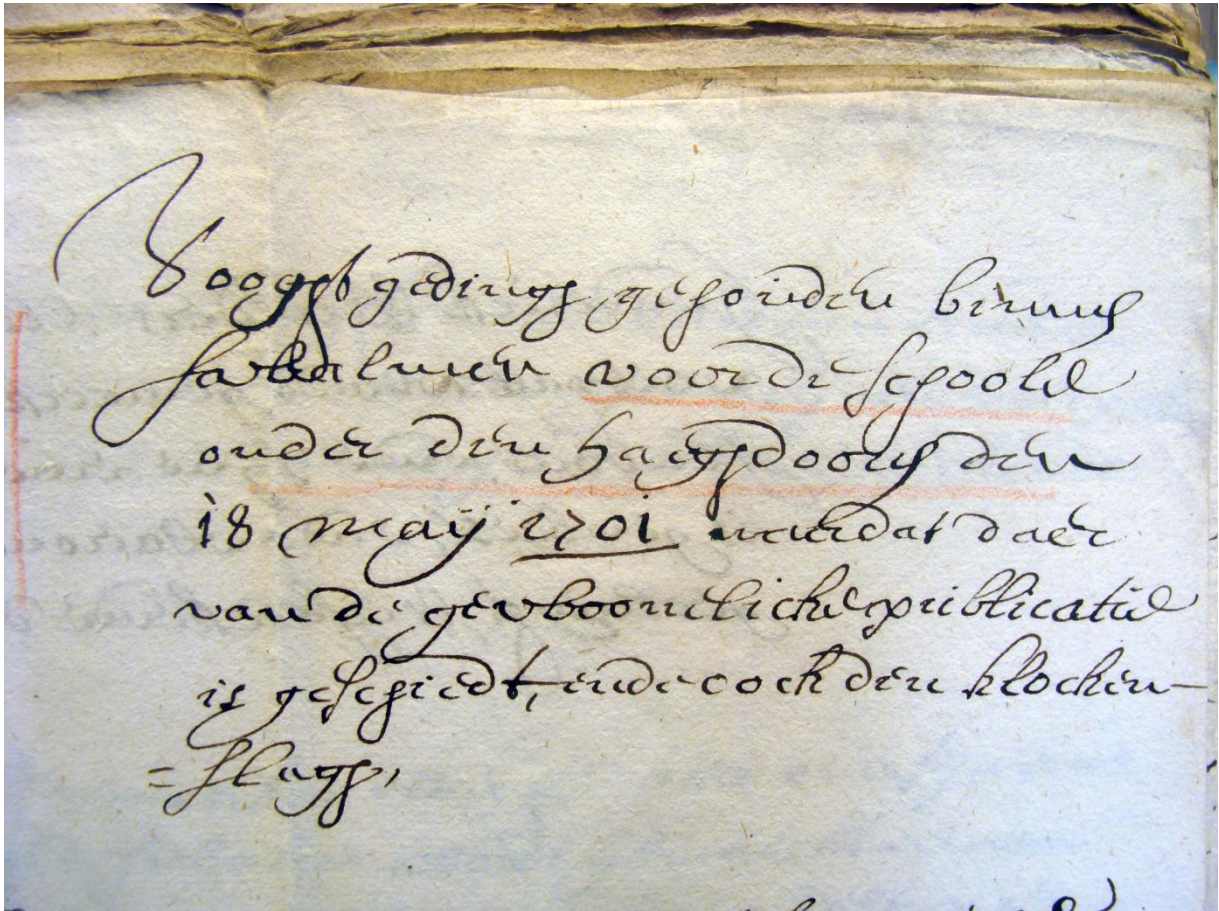

200 JAAR VOOGDGEDINGEN IN SWALMEN



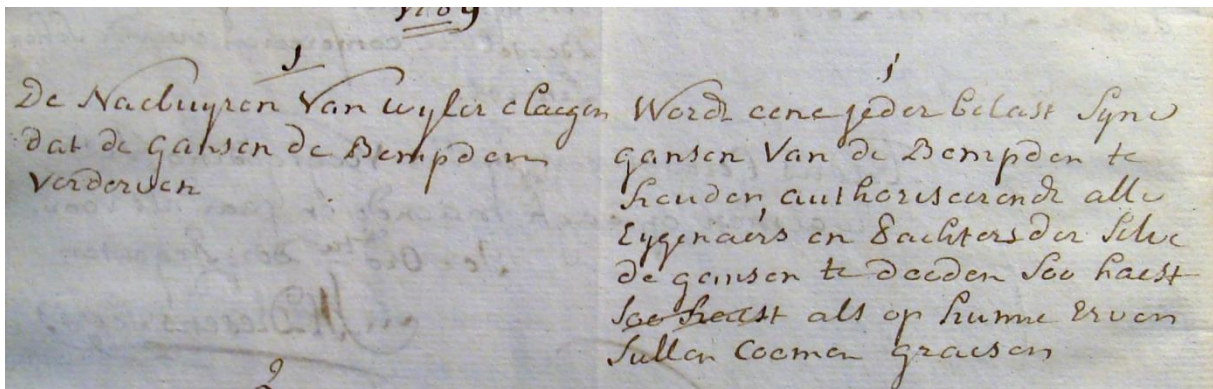
Vooghtgedingh gehouden binnen Swalmen voor de schoole onder den haeghdooren den 18 maj 1701 naerdat daer van de gewoonelicke publicatie is geschiedt, ende oock den kloekenslagh.

Laten we een heel klein beetje terug gaan in de tijd, enkele jaren geleden, toen Swalmen nog een eigen gemeenteraad had. Doe je ogen dicht en stel je het volgende voor. Het is zondag, 14 mei, 2006. Tijdens de Hoogmis deelt de pastoor mee dat er a.s. dinsdag, over twee dagen dus, om 9 uur 's ochtends een "voogdgeding" wordt gehouden op de markt. Van elk huis dient de huisvader aanwezig te zijn. Houd je ogen nog steeds dicht, en je oren open. Het is nu twee dagen later. Op deze dinsdag, 16 mei luiden om half negen de kerkklokken. Hoor je ze luiden? Een half uur later ziet het zwart van de mensen op de markt. We herkennen de gemeentesecretaris en leden van de gemeenteraad. De burgemeester, begint, staande op een verhoging, met het voorlezen van de personen die aanwezig dienen te zijn, allemaal "huisvaders". Als iemand er niet is dan zie je hoe de secretaris op een lijst een aantekening maakt. Hij zet "absent" op de lijst. Als hij er vorig jaar ook al niet was zet hij "absent bis".

'Dae is dood!' roept opeens iemand uit de menigte bij het aflezen van een bepaalde naam. De secretaris noteert "dood" achter deze naam op zijn lijst. 'Dae is krank!' wordt er even later geroepen. De notaris noteert "ziek". Na een uurtje kan eindelijk de vergadering op het plein beginnen. Gelukkig is het droog... Een van de wethouders stelt een vraag aan de burgemeester: 'Mijn burenen en ook ik hebben erg veel last van konijnen en van spreeuwen op ons land. Ik zie geen oplossing, dan ze zelf

maar afschieten. Kan daar toestemming voor gegeven worden?' Hij zelf gaat vervolgens in conclaaf met zijn medewethouders en de burgemeester neemt weer het woord: 'we schrijven een brief aan de gravin van Hillenraad, en vragen of we vergunning krijgen om deze beesten af te mogen schieten.' Zo zijn er nog een aantal vragen en er wordt door de wethouders telkens even beraadslaagd, maar vrij snel wordt er steeds een oplossing van het probleem aangedragen. Alles wordt netjes door de secretaris opgeschreven. Na een uurtje wordt de vergadering opgeheven en gaat iedereen weer naar huis of aan het werk. Doe je ogen maar weer open.....

Zo ongeveer zou ging het er aan toe in vroeger jaren. De functie van burgemeester was er toen ook, hij was een van de zogenaamde "geswoorenen". Ambtsdragers moesten een eed afleggen, ze werden daarom ook wel "geswoorenen" genoemd. Geswoorenen waren bijv. de veldschut (gemeente-opzichter), de collecteur of schatheffer (iemand die langs de deur ging om belasting op te halen), de secretaris. Degenen die recht spraken dat waren niet wat ik hierboven wethouders noem, maar dat waren de schepenen. (in Vlaanderen worden wethouders nog steeds schepenen genoemd) Bijna elk dorp had zijn eigen rechtbank. Aan het hoofd van die rechtbank stond de scholtis, die overigens zelf geen stemrecht had. Die rechtbank kwam normaal gesproken eens in de veertien dagen bij elkaar om allerlei persoonlijke dingen af te handelen in aanwezigheid van een of meer gedaagden. Soms moesten strafzaken worden behandeld, maar het merendeel van de werkzaamheden betrof de zgn. vrijwillige rechtspraak, d.w.z. de schepenen behandelden met name ook stukken die betrekking hadden op de overdracht van onroerend goed. Eens per jaar kwam de rechtbank bij elkaar met vertegenwoordigers van de hele bevolking. Van elk huis diende iemand aanwezig te zijn. Deze rechtszaak heette een "voogdging".



Hierboven een fragment uit een voogdging van maandag 12 juni 1769. De klachten worden genummerd. Links zien we klacht nr. 1, rechts de uitspraak.

"De Naebuyren Van Wijler claegen dat de gansen de Bempden verderven."

"Wordt eenegeder belast Sijne gansen Van de Bempden te houden, autoriserende alle Eygenaers en Pachters der Selve de gansen te doeden Soo Laest als op hunne Erven Sullen coomen graesen."

VOOGDGEDINGEN, ALGEMEEN

Het woord voogdgeding. "Voogd" en "voogdij" zijn termen die veel voorkomen als je duikt in de historie van Roermond. De voogd van Roermond was oorspronkelijk een ridder, aangesteld door de (toen nog) Graaf van Gelder, die allerlei bevoegdheden had. Binnen Roermond heeft hij tot 1794 een groot stuk grond in bezit gehad, de zgn. voogdij. Hij mocht oorspronkelijk de pastoor aanstellen en tienden heffen¹. Ook andere heren in andere plaatsen die een dergelijke functie hadden werden soms voogd genoemd. Zo kennen we de voogd van de voogdij Geldern, de voogd van het ambt Erkelenz enz. Swalmen had een heer met heerlijke rechten: de heer van Hillenraed. Hij had ook het recht om de pastoor en zelfs om schout en schepenen aan te stellen. Heerlijke rechten waren oorspronkelijk in handen van meestal een graaf of hertog, maar deze verkocht of schonk deze in vroeger tijden vaak aan iemand uit de lagere adel, omdat deze hem geholpen had bij een oorlog, of gewoonweg omdat hij snel geld nodig had. Het woord geding betekent "rechtszitting". Een voogdgeding is dus een rechtszitting in een voogdij, en zoals besloten werd in 1619: in elk dorp of stad van het Overkwartier van Gelre. (Met o.a. Roermond, Venlo, Geldern, Wachtendonck, Echt enz.) Maar het blijkt tevens een speciaal soort rechtszitting te zijn. M.J.H.A Lijten (*Flittich erforscht und gecolligeert, pag 105-113*) denkt onderscheid te moeten maken tussen voogd- en jaargedingen² in het Overkwartier van Gelder rond 1615, in 1588 lijkt het in Swalmen zo te zijn dat een voogdgeding hetzelfde is als een jaargeding. Hierover later meer.

Inrichting voogdgedingen en afbakening rechtsbevoegdheden. Om tot een goede afweging te komen bij het maken van een nieuw algemeen rechtsboek wilden de staten van het Overkwartier van Gelre in Roermond tussen 1614 en 1617 inzicht krijgen in het gebruik op dat moment van de rechtsregels bij het voogdgeding. Om voldoende informatie te krijgen voor het schrijven van het hoofdstuk over het voogdgeding werden brieven gericht aan verschillende "voogdijen" en "ambten" binnen het Overkwartier met de vraag hoe op dat moment zo'n voogdgeding was ingericht. Zo schreef de voogd van de stad Gelder dat er in die stad en het omliggende land Straelen jaarlijks twee voogdgedingen werden gehouden, een na Pasen en een na Kerstmis. 14 dagen later werd dan de uitslag bekend gemaakt van de beslissingen. In Wachtendonck was er maar een keer per jaar een voogdgeding, in Echt en Erkelenz drie keer per jaar en daar werd onmiddellijk recht gesproken. In Arcen en in Velden was het weer slechts een keer, maar in Wanssum en Venray weer twee keer. Er werd dus blijkbaar overal heel verschillend met de organisatie van een voogdgeding omgegaan. Lang niet alle voogden of drossaards hebben overigens op het verzoek van de staten van Oppergelre geantwoord. In 1619/1620 verschijnt dan dat wetboek met de naam "Gelresche Landt- ende Stadt-rechten, int' Over-Quartier van Ruremonde". Daarin lezen we, dat elk dorp het voogdgeding mocht inrichten volgens oud gebruik, maar verder dat er een vertegenwoordiger van elk huis moest zijn en dat er alleen dingen aan de orde mochten komen die te maken hadden met "*Waterleyen, wegen, straeten, stegen, limiten, paelen, maete ende gewichte ende dat daerin is misdaen, versuimt ofte mishandelt, ende dat daer tegens dient gedaen, mitsgaders om t' ondecken, ende vernemen naer alle misdaden, als dieverye, hoererye, quaede ophaldt, ende alle saecken die der Gemeynte schadelijck solden mogen zijn, om die te straffen naer behooren*". Maar in de volgende paragraaf wordt nadrukkelijk gezegd "*Sonder dat de selve Vooghtgedingen sullen gedaen ende gehandelt werden eenige saecken, raeckende den Eygendom oft besit van goet, schult, schaden, lasteringe, oft andere dergelijcke, maer sullen die alle kommen ende vervolght werden voor den Ordinaris Gerichte, d'welcke fduer het Vooght-gedinge niet belet, noch opgehalden mogen werden*" (*Gelresche Landt ende*

Stadt-rechten int' Over-Quartier van Ruremonde, den derden druck 1679" pag. 298 en 299) M.a.w. voogdgedingen gaan over wegen, afvoer van water, over maten en gewichten, over afpalingen en alle overige zaken als landloperij en hoererij die de gemeente betreffen. Het gaat niet over eigendomsrecht of persoonlijke schade en schuld, daarover moet het gewone recht beslissen. Dit gewone recht mag niet door een voogdgeding in de weg worden gezeten.

De schepenbank. De samenstelling van de gerechtshoven en het toepassen van de wetten in de middeleeuwen was zeer eenvoudig. Iedere man had het recht geoordeeld te worden door zijn evenknie. Het schepengerecht bestond uit mensen van het dorp, dit waren dezelfde mensen als waar de beklaagde bij wijze van spreken mee in de kroeg zat. Zelfs in 1730 is het nog zo dat in een dorp als Swalmen 3 van de 9 schepenen of geswoorenen niet konden schrijven, maar deze personen zetten hun handtekening onder een rechtsdocument door middel van een riek (om aan te geven dat ze boer waren). De secretaris zette dan de tekst "Dit ist merck van" Bij de eerste puntjes tekende de schepen dan een riek, bij de tweede puntjes schreef de secretaris zijn naam. Maar ook de andere handtekeningen getuigden niet van veel ervaring, meer als een jaartje schrijfles hebben de meesten

20 april 1730

Dit ist Ψ merck van den president
 schepen Goosje Gerards,
 mijn zeggende
 gerucht suids
 J. B. Fabritius
 als een lid in den raed
 Joz. van der
 Dit ist merck Ψ van Jan Luyck geswoore
 Dit ist Ψ merck van Gerard Gansse
 Herman radmaecker

waarschijnlijk niet gehad. Het recht was gebaseerd op de landcostumen (gewoonterecht), d.w.z. een vaak eeuwenoude praktijk werd tot wet verheven. Pas op het einde van de middeleeuwen kwamen er hogere hoven en kon men in beroep gaan. Verder had je ook nog de kerkelijke rechtbank, die vooral vanaf de tijd van de Contrareformatie zeer actief werd en door de wereldlijke overheid ook een tijdlang erkend dan wel gedoogd werd. Deze rechtbank hield zich bezig met zaken als overspel, "bier schenken tijdens de mis", echtscheiding en huwelijks plichten. Wat later in de 17^e eeuw

ontstonden er steeds meer conflicten met het burgerlijke recht en eiste de schepenenbank steeds meer onderwerpen voor zich op.

(zie ook www.voorouderslimburg.nl/kerk.htm)

HET GEWOONTERECHT

Voogdgedingen maakten deels ook gebruik van het gewoonterecht. De rechterlijke regels bestonden uit afspraken die in de loop van de tijd gemaakt waren en zo tot een soort gewoonterecht waren verheven. Oorspronkelijk werd dit van vader op zoon doorgegeven. Vaak zien we dat de schepenen bij een conflict aan oudere mensen vroegen hoe de toestand vroeger was, als iemand bijv. beweerde het recht van overpad te hebben. Ook zei de heer van Hillenraad bij een voogdgeding dat zijn familie sinds mensenheugenis een banmolen⁴ had. Maar hij kon of wilde geen document laten zien welk dat bewees. Dat zou er eigenlijk wel moeten zijn, want ook de regels van het gewoonterecht hadden naar aanleiding van een verordening van Karel V in de zestiende eeuw op schrift moeten worden gesteld. In het gewoonterecht werd oorspronkelijk de rechtspraak van een dorp vastgelegd. Het ging om regels met een bestuurlijke strekking (grootte van de rechtbank), met een persoonlijke strekking (strafmaten bij vergrijpen bijv.) maar ook om regels die gingen over dingen waar de voogdgedingen weer gebruik van maakten. In "Publications de la Société Historique et Archéologique dans le duché de Limbourg" uit 1882 (pag. 144-178, Jos Habets) treffen we een artikel over het gewoonterecht in de heerlijkheid Wittem. Daarbij heeft Habets de letterlijke tekst uit 1550 betreffende dat gewoonterecht opgenomen. In de inleiding van het artikel wordt al opgemerkt dat dit gewoonterecht nauwelijks verschilde van dat van de omliggende gebieden. Zo mogen we ook aannemen dat het gewoonterecht in Swalmen er veel op zal hebben geleken.

Een opsomming van enkele dingen in dat gewoonterecht van Wittem die ook relevant konden zijn bij een voogdgeding.

- Het banpanhuis.⁴ In de heerlijkheid was er slechts een brouwerij die bier mocht maken en de heer van Wittem ontving daarvan de belastingen. Zeer uitgebreid werd omschreven wat voor soort bier er gebrouwen mocht worden, hoe groot de vaten dienden te zijn enz. Voorts werd gezegd dat iedereen mocht brouwen voor eigen gebruik. (een soort 16^e eeuwse wietgedoogcultuur..)
 - *Soe halden die schepenen dat niemand binnen dese Banck bier om te vercoopen brouwen en mach, dan alleen den brouwer in dat banpanhuys voorscreven.*
- Maten en gewichten. Elk jaar werd er een steeds wisselende keurmeester aangesteld die alle soorten maten en gewichten controleerde en eventueel de nader omschreven boetes uitdeelde. Een brood moest bijv. acht pond wegen.
 - *Oyck sullen die keurmeesteren omgaen by de geene die veyl backen in der Banck van Mechelen en sullen dat broot wagen acht pont, vinden sy min aen gewicht, soe sullen sie dat broot met hen nemen ende sullen den Gerichten te kennen geven ende dat broot den armen om Godtswillen geven.*
- De banmolen. Naast het banpanhuis was er ook een banmolen. Net als in Swalmen mocht er slechts op een molen meel gemalen worden. Deze banmolen was bezit van de heer die er weer belasting over ontving. Ook werd hier omschreven wat er allemaal mocht als de molenaar zich niet aan afspraken hield. Men mocht dan zijn paard meenemen en vastbinden

totdat hij aan zijn plichten had voldaan. Uiteindelijk mocht je zelfs eventueel het paard houden..

- *Der Heer van Witthem heeft die Banmoelen genoemt die Wolffsmoelen, ende op deselve syn schuldig te maelen alle die onderdaenen die in den Lande van Witthem geseten syn op des Heeren grondt goet. Ende oft jemand twyvelden, hy het syn niet alsoe off hadde wie voorscreven is, mach hy des moleners perdt aentasten ende binden aen eenen tuyn oft style offt stock sonder costen den tyt toe hy syn meel gemeeten offt gewacht heeft, ende en vindt hy dan 't syn niet wie voorscreven, so sal by dat perdt mogen halden ter tyt, hem deer molener syn meel brengt alles sonder costen.*
- Onderhoud van straten. De hoofdweg diende onderhouden te worden door de heer. Voor alle secundaire wegen waren de aanliggende inwoners gezamenlijk verantwoordelijk. Bij onachtzaamheid konden ze op voogdgedingen daarover aangesproken worden.
 - *Voirt alle andere rodige wech, moelen wech, voirt ander gassen syn die Erven die daertegen liggen te beyden sijden schuldig te maecken.*
- Regels over afspraken ook m.b.t. naburige gemeenten. Wittem had recht op hout uit het gemeenschappelijke bos en uit het Epener bos. Alle wagens van het dorp moesten eens in de twee jaren hout halen voor de heer en dat in stukken slaan. Daarvoor ontvingen de eigenaars van de wagens en ook de knechten per persoon enkele wittebroden. Ook moesten de waterlopen open gehouden worden, hierover ook afspraken met naburige gemeenten. *Voirt syn die van Wylre ende Nyswilre die arck schuldig te batten ende waesen op de gemeynte te graven offt anderwaer ende den grave open te doen van arcken tot aen den grooten bennet om die baek op den bennet ende wyeren te keeren.*
- In jonge bossen mocht geen vee gehoed worden. Verboden bij bos jonger dan 2 jaar. Boetes voor elk dier dat betrapt werd (kalveren halve prijs...).
 - *Noch is verdraegen offt jemandt in den jongen bosch hoyet met koyen schaepen offt perden*
- Hout moest in maart gekapt worden en in april in stukken gezaagd of gekapt, in mei uit het bos verwijderd zijn. Iedereen die bos bezat moest ieder jaar een eik planten op de hei en die zo beschermen dat de beesten hem niet konden aanvreten.
- Allemaal regels over het onderhoud van de kerk. De commandant (commandeur) diende pastoors te onderhouden, kaarsen brandende te houden, de klok te onderhouden en hij diende een dekhengst en dekstier te houden voor de inwoners die deze konden gebruiken telkens als ze hem nodig hadden. Ook moest hij de kerkekelijke versieringen onderhouden. Verder moest hij de koster betalen. Ook moest hij de gebruikelijke aalmoezen geven.
 - *Noch is der Commandeur tot Mechelen schuldig den gantzen Choor metter gerfammeren te halden, oyck den hoogen Autaer met allen synen cieraten, namentlich kelck boeck misgwaet wie sich dat behoort dwelen etc. Oyck alle sanckboecken die men in den choor ende kercken behoefflich is. Oyck die lamp voor dat heylig Sacrament bernende te halden nacht ende dach.*

DE POLITIEKE TOESTAND IN MIDDEN-LIMBURG TUSSEN 1648 EN 1794

De meeste verslagen van voogdgedingen van Swalmen die er nog zijn komen uit de laatste helft van de 17^e maar vooral ook uit de 18^e eeuw. Wat was dat voor een tijd? In 1648 werd de vrede van Münster gesloten, waarmee een eind kwam aan de tachtigjarige oorlog. De roerige tijden waren echter nog niet voorbij. In 1665 was er een grote ramp in Roermond: een groot deel van de binnenstad brandde af. Ook veel inwoners van Swalmen hielpen in de jaren er na met het puin ruimen. In Venlo was een grote versterking waarin veel soldaten gelegerd waren. Deze soldaten waren geen lieverdjes, en de boeren in de omgeving hadden soms last van hen. Maar het werd vooral slecht toen de Fransen in deze contreien in 1672 binnenvielen. Vooral in 1674 veroorzaakten doortrekkende soldaten veel overlast. Op 29 juni, feest van Petrus en Paulus, staken ze diverse huizen en schuren in brand. Toen later de prins van Oranje met zijn soldaten intrek nam in Hillenraedt leverde dat ook weer kosten op voor de gemeente. In het archief van de schepenen van Asselt en Swalmen bevindt zich een stuk waaruit blijkt dat er nadien een akte is opgemaakt waarin een schuld van 7322 rijksdaalders wordt genoemd (*RHCL Maastricht, SA Swalmen en Asselt (01.010), inv.nr. 234*)

In Roermond, net een beetje opgekrabbeld na de stadsbrand, waren in dezelfde tijd veel soldaten ingekwartierd. Elke inwoner diende soldaten op te nemen, m.u.v. geestelijken en overheidsdienaren zoals magistraten (gemeenteraadsleden) en schepenen. Uit een studie van Coretta Wijbrans (*Maasgouw 117, 1997, pag. 77-88*) blijkt dat er per woning gemiddeld 4 soldaten waren ingekwartierd in de stad! In 1678 werd vrede gesloten en vertrokken de soldaten weer.

10 jaar later was het weer raak. De Fransen begonnen weer een oorlog. Aan de Hollandse zijde vochten toen ook veel Duitse en Schotse huursoldaten mee, van wie sommigen tot in de vroege negentiger jaren van de zeventiende eeuw in onze contreien rond bleven zwerven. Nederland, tijdens de 80-jarige oorlog tegenstander van Spanje, werd nu in de strijd tegen Frankrijk juist diens bondgenoot. Venlo werd als een van de versterkte Hollandse grenssteden extra belangrijk.

Na de dood van de Spaanse koning in 1700 ontstond een opvolgingsstrijd. Frankrijk meende aanspraak te maken niet alleen op de Spaanse kroon, maar ook op alle Spaanse bezittingen, met name ook op de Zuidelijke Nederlanden, waar Swalmen en Roermond bij hoorden. In 1701 en 1702 was er weer veel schade door doortochten van Franse troepen. 28 juli 1702 werden een aantal huizen van Swalmen door de Fransen platgebrand. (*RHCL Maastricht, SA Swalmen en Asselt, magazijnlijst nr. 300*) Bij Rijkel staken de Fransen de Maas over. In hetzelfde jaar nog werd het hele gebied door Hollandse troepen veroverd. Prins Nassau van Saarbrücken sloeg bij de belegering van Roermond zijn hoofdkwartier in Hillenraad op. O.a. 278 eiken en 82 vruchtbomen werden gekapt. Van twee volle schuren graan van boerderij de Spick in Boukoul werden tenten gemaakt. Grachten om de boerderij lieten ze leeglopen om makkelijk de vissen te kunnen vangen. Bewoners van Swalmen verschansten zich achter de poort op het kerkhof, beschermd door Swalm, kerk en poort. Toen de soldaten dreigden de kerk te plunderen stonden de gevluchte Swalmenaren hun meegenomen karren af. (*Maas- en Swalmdal 1988 pag.77-89*)

In 1713-1715 volgde een herverdeling van de hele regio tussen Nederland, Oostenrijk en Pruisen. Roermond en Swalmen kwamen bij Oostenrijk. Beesel, Belfeld en Venlo bij de Republiek der

Noordelijke Nederlanden. Kessel aan de andere kant van de Maas en een groot deel van de dorpen ten noorden van Venlo kwamen bij Pruisen. Tegelen bleef bij Gulick. De versnippering in dit gebied was dus enorm. Vanaf die tijd bleef het in Swalmen en omgeving tot aan de Franse inval van 1792 relatief rustig. De Oostenrijkse successie-oorlog (1740-1746) en de zevenjarige oorlog (1756-1763) die Pruisen nog voerde gingen in ieder geval aan Swalmen grotendeels voorbij (De Pruisische gebieden van Noord-Limburg hadden er veel meer last van). Wel zal de welvaart en het belastingklimaat hier af en toe door beïnvloed zijn.

(zie ook www.voorouderslimburg.nl/overkwartier1715.htm) Ook zijn er nog allerlei gegevens bekend van slechte jaren toen er epidemieën waren bij mensen of bij het vee of toen er misoogsten waren, of dat er grote schade was door overstromingen.⁸

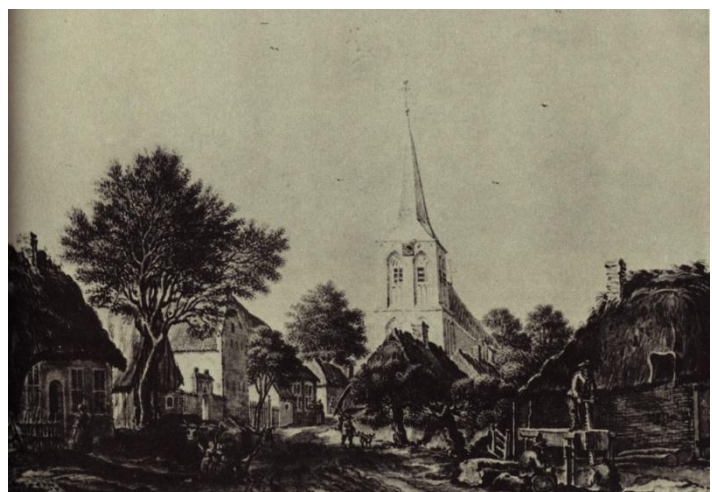
De inval van de Fransen in 1792, het terugslaan van de Fransen bij de Slag van Swalmen in 1793 (*Wiel Luys jaarboek 13 Maas- en Swalmdal 1993, pag.79-99*) en hun terugkeer en het begin van de Franse tijd in 1794 is een ingrijpende en uiteraard ook moeilijke periode. In de verslagen van de voogdgedingen en in de verslagen van vergaderingen van de magistraat van Roermond komen we ook enkele dingen tegen die hier mee te maken hebben⁹. Als de Franse tijd dan begint wordt de hele rechtsspraak op zijn kop gezet en ook de voogdgedingen worden overal afgeschaft.

HET DORPSLEVEN



Op veel oude schilderijen, vooral uit Holland en Utrecht, zijn boerenlandschappen afgebeeld die een beeld geven van het leven in de 17^e en 18^e eeuw. Van de streek van Limburg is er veel minder te vinden uit die tijd. Jan de Beijer heeft in de 18^e eeuw prachtige tekeningen gemaakt, vooral van stadsgezichten, stadspoorten, markten, molens, kastelen en kerken. Er zijn gelukkig ook enkele tekeningen die ook een dorpsgezicht laten zien. Zo is er een tekening van de dorpskern van

Arcen (omstreeks 1741, particuliere verzameling) die een aardig beeld geeft hoe een dorp er in die tijd uitzag. Aan weerszijden van de weg staan met stro gedekte boerderijen, maar ook rijkere huizen met topgevels zijn aanwezig. De kerk op deze afbeelding dateert uit begin 16^e eeuw. Ook een afbeelding van Grubbenvorst uit 1749 (Brussel, koninklijk museum) is illustratief. In de *Publications* van 1889 (*pag. 3-28*) staat een prachtig artikel dat veel informatie over nog meer aspecten van het dagelijkse leven geeft. Het is de



weergave van een egodocument met de terugblik van een inmiddels bejaarde inwoner van Oirsbeek in 1848 naar wat hij zich nog herinnert van de tijd van voor de Franse revolutie. Ik licht er enkele dingen uit, die waarschijnlijk universeel zijn voor de streek en dus ook op het leven van de boerenbevolking van Swalmen van toepassing kunnen zijn. Hij schrijft o.a.:

De kleding van het werkvolk was zeer eenvoudig. Men droeg sterke kleren, want snel slijtende fabriekskleding zoals je die nu koopt was er toen nog niet. Men droeg lange linnen kielen en rokken die ongeverfd bleven en er grijs uitzagen. De vrouwen droegen lijfjes met lange "lesschen" en rokken van teertij, katoen of doek. Ook droegen zij evenals de mannen kousen en klompen of schoenen. 's Zomers liepen velen zonder kousen in klompen of op blote voeten.

's Ochtends begon men met bierpap, soep met groenten en erwten of bonen. (Morgenbrood wordt ook nu 1848, nog steeds "de soep eten" genoemd.) Ook nam men wel eens een boterham met kaas of boter en een glas bier. 's Middags at men groente: kool, wortels, pastinaak, bonen, erwten, zuurkool enz. Als vlees bijna uitsluitend varkensvlees, vrijdags eieren. 's Avonds at men het kliekje van 's middags op of men at een salade met brood en bier. Het avondeten wordt ook nu nog wel het eten van de "salade" genoemd. Thee werd alleen als kruidenthee door zieken gedronken, koffie hooguit 's zondags. De normale drank was bier, bij alle gerechten en elk uur van de dag. In veel huishoudens werd zelf bier gebrouwen.

De boerderijen hadden geen bovenverdieping, wel een kelder. De zitkamer die alleen op feestdagen werd gebruikt had planken of plavuizen, de andere ruimtes hadden een aarden vloer. Soms had de keuken een mozaïekvloer van kleine ronde steentjes. De huizen waren van binnen en buiten gewit en hadden kleine vensters. De meeste stoelen hadden drie poten en geen leuning. Om vuur te maken bediende men zich van steen en staal. Het vuur werd 's ochtends geslagen boven een stuk gebrand linnen in een tinteldoos, waarna met hennepstro een zwavelstijp werd aangestoken. (De eerste lucifers dateren in deze streek uit 1840).

Mannen en ook sommige vrouwen rookten pijp (kleine aarden pijpjes, waarin zij door steen, staal en zwam vuur wisten te brengen) of ze gebruikten snuiftabak.

Er was nog geen postbode, ook werd er geen krant bezorgd. Verwachtte men toch een brief dan kon men gaan informeren in de stad op het postkantoor.

De graanschuur was het voornaamste gebouw van de boerderij, hoger dan het woonhuis of de veestallen. Veel boerderijen werden gerund door halfmannen, ze pachtten de boerderij en mochten zelf van de helft van de opbrengst leven. Op de mesthof liepen veel eenden en ganzen die jaarlijks geplukt werden en van de veren werden kussens gemaakt. Varkens liepen altijd buiten en werden gehoed door varkensjongens, op de stoppelvelden van akkers of in het bos. Veel boeren hadden ook bijenkorven. De korven werden vaak vervoerd naar de heide. Tussen 12 en 2 was er altijd schafttijd (tussen 1 mei en 1 september). In elke parochie waren er 1 of 2 scholen. School werd er meestal gehouden in het woonhuis van de onderwijzer. Op school leerde je lezen en schrijven in het Nederlands en Hoogduits, je leerde ook een beetje rekenen. De onderwijzer was tegelijk ook koster. De leerboeken waren bijna uitsluitend Christelijk: de catechismus, bijbelse geschiedenis enz. Enkele kinderen gingen naar de stad naar een Franse school waar ze na afloop zover waren dat ze zelfs naar

de universiteit konden. De kerkeraad bestond uit de pastoor en twee leken, waarvan een de ontvanger van de kerk was. De pastoor was zelf ook boer. De jaarlijkse rekeningen van de kerk en van de armen werden bij het jaarlijkse voogdgeding onder de grote linde bij het kerkhof met de klokkenslag goedgekeurd. De scholtis werd bijgestaan door 7 schepenen die zowel recht spraken als ook gemeenteraadslid waren. Zij werden door de graaf benoemd. De veldbode lette op de overtredingen die op de akkers tegen de dorpsreglementen plaats vonden. Belastingen werden opgehaald door de schatheffer. Elk jaar werd het percentage vastgesteld onder de linde. Men kon ter plekke bezwaar aantekenen, en kwam men er niet uit dan moesten de schepenen het beoordelen. Onze voorouders hadden meer vrijheid, men leefde gemoedelijk samen. Er werd door de overheid niet veel gedaan, daarom was er ook weinig belasting. Elke gemeente zette de tering naar de nering en men liet in de regel alles bij het oude.

DE VOOGDGEDINGEN VAN SWALMEN



We zien een foto van de markt in 1902. De kerk zelf is nieuw (in de 2e wereldoorlog overigens verwoest). De kerktoren is dezelfde toren zoals die er toen al eeuwen stond. (Eveneens in de 2e wereldoorlog verwoest). Het witte gebouw links is de school en er onder is een cachotje. Om in de kerk te komen moest je onder de boog doorlopen. Hiervoor is lang een hagendoorn geweest, waar de verzamelplaats was voor het jaarlijkse voogdgeding. In 1794 staat dat het voogdgeding plaats vond onder de Lindeboom. (Foto uit "Swalmen in oude ansichten, 1972, Europese bibliotheek-Zalbommel)

In een dorp als Swalmen had je soms te maken met de kerkelijke rechtbank van Roermond, maar meestal slechts met de schepenenbank van Swalmen. Een grote vinger in de pap had steeds de heer van Hillenraad, die de schepenen aanstelde. De schepenen mochten bij een vacature met drie namen komen, de heer van Hillenraad besliste wie van de drie het werd. Verder werd elke zitting voorgezeten door de Scholtis. Deze scholtis had geen stemrecht. Hij werd voor zijn leven (door de heer van Hillenraad) benoemd. In Swalmen had de heer van Hillenraad nog veel meer te zeggen, hij had bijv. het recht om een galg op te richten. Bezittingen van veroordeelden die verbeurd verklaard werden vielen dan toe aan de heer van Hillenraad. Maar ook als een stroper met een boerenkar werd gesnapt in zijn bossen dan was deze zijn boerenkar kwijt.

De schepenenbank kwam voor privé zaken meestal eens in de 14 dagen bij elkaar, en nam dan beslissingen over dingen die bijv. te maken hadden met persoonlijke conflicten. Dat was het "ordinaris gericht", zoals dat vermeld wordt in het wetboek van de staten van Gelre in Roermond. Maar zaken van algemene aard vielen onder het voogdgeding, dat jaarlijks plaats vond. Als een hekwerk met vee van het klooster van de Kartuziers niet goed werd onderhouden dan hadden veel mensen daar last van, als de varkens door de straten van Swalmen liepen of voedsel op het erf van anderen wegsnaaiden. Of als de ploeg die gemeenschappelijk werd gebruikt en die geleverd was door de heer van Hillenraad niet werd onderhouden, dan zaten alle boeren met dat probleem. Zo was er veel dat het individuele belang te boven ging maar toch om een rechtsgang vroeg.

Uniek is dat we van de voogdgedingen van Swalmen een zeker overzicht hebben dat meer dan twee eeuwen beslaat. Jammer genoeg zijn er van de eerste eeuw van deze periode slechts 10 voogdgedingen bewaard gebleven, maar van de eeuw erna maar liefst 75! Deze voogdgedingen werden oorspronkelijk op het kerkhof gehouden (achter de kerk), later op de markt bij de kerk, onder de hagedoorn vlakbij de school. Vooral door de grote hoeveelheid bewaarde gegevens krijgen we een aardig beeld van wat er allemaal speelde in die tijd. Hoe gingen boeren, adel, kerk en klooster met elkaar om. Wat voor regels waren er m.b.t. het onderhoud van gebouwen, wegen etc. Verder krijgen we door deze verslagen ook veel informatie over het sociale leven van de dorpsbewoners. In grote lijnen valt op dat de mensen allerlei vormen van sociale regels hadden, die verder gingen dan de "naoerhulp" zoals velen die nog kennen van vroeger. Ook valt op dat als mensen in hun recht waren aangetast ze dat makkelijk durfden te zeggen, ook tegen kloosteroversten of tegen de Heer van Hillenraad. Sommige klachten zijn vergelijkbaar met tegenwoordige klachten, andere zijn erg tijdgebonden. Doordat namen terugkeren krijg je soms ook een beeld van persoonlijke ontwikkelingen en omstandigheden.

Loe Giesen heeft transcripties gemaakt van de meeste van deze voogdgedingen en heeft deze gepubliceerd in zijn kroniek van Swalmen, Beesel en Belfeld. (www.ioegiesen.nl) Ik heb hier dankbaar gebruik van gemaakt. Enkele van de klachten en soms ook vonnissen heb ik aan het einde als bijlage weergegeven. Deze selectie is vooral gebaseerd op verscheidenheid, zodat een breed beeld ontstaat van wat er speelde.

PROTOCOL VOOGDGEDINGEN SWALMEN

Op 10 juli 1588 wordt er een lijst gepubliceerd met zaken die betrekking hebben op een aantal regels voor de voogdgedingen van Swalmen. Eerder was blijkbaar niet alles vastomlijnd, of het was intussen verwaterd, of nog waarschijnlijker, door de oorlogs- en godsdienstproblemen van de laatste

decennia waren eerdere afspraken onduidelijk geworden. Het is niet onwaarschijnlijk dat deze regels van 1588 juist toen zijn geformuleerd, omdat er door het oorlogsgeweld al jaren geen voogdgeding meer was geweest en de nieuwe generatie op de hoogte moest worden gesteld van de gang van zaken bij zo'n geding.³ In 1588 lezen we o.a.:

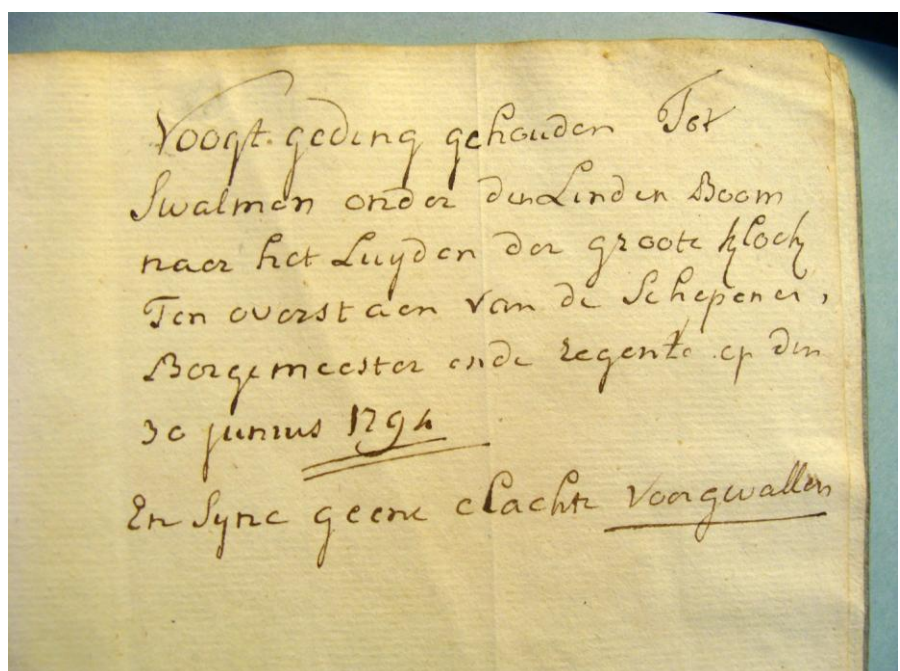
- Alle jaer ein jaergeding und vroege to halten.
- Auch dat jairgedinge und wroegerecht (dat alle jaer op ten iersten donnerstach in den braeckmaent unnd den iersten donnerstach nae St. Remakell to ferne tzelve gein festdagh ist) uitgedingt sal werden. Dat wroegrecht alle jair aff to lesen.
- Und op dat jederman von breucken und boeten, steegem und straeten, gewicht unnd maeten, unnd all wat der heilicher kircken unnd clousen broerschappen, armen unnd ganzer gemeynden aengeit goede memorie und wetenschap halten, sall mann alles ordentlich beschrieven unnd op den jairgedinghsdach opentlich aflesen. Dat opt jair oft wroeggedinge uit iederen huise ein man erscheinen sall.
- Op den jairgedinghsdach sal nae alde gewonnenheit uit iederen huis ein man (dar die seynt) op pene van vijf marck groit, gehalden sein vor gericht to comen, unnd horen alle gerechtigheyt des kerspels aflesen und publiceeren, sich dat gantze jaer dair nae to halten unnd vor schaede to hueden.

Uit bovenstaande blijkt allereerst dat hier de naam "jaergeding" wordt gebruikt, iets dat volgens M.J.H.A. Lijten² iets anders is dan een voogdgeding. Dat was dan in ieder geval niet zo in 1588 in Swalmen, bovenstaande omschrijving komt zeer dicht in de buurt van de omschrijving van een voogdgeding zoals die is geformuleerd in het wetboek van het Overkwartier Ruremonde uit 1619! Overigens zien we dat bij volgende notulen van voogdgedingen die nog bewaard zijn de term jaergeding nooit meer wordt gebruikt. Verder zien we dat de eerste donderdag van juni en de eerste donderdag na St. Remakel (3 september) vastgesteld werden als vaste dagen dat er voogdgedingen gehouden moesten worden. Blijkbaar was het de bedoeling om twee keer per jaar een bijeenkomst te houden. Uit niets blijkt dat dat ook gebeurd is, er is nooit meer dan één verslag per jaar bewaard gebleven. Bovendien wordt het geding vaker gehouden in mei dan in juni, en vindt het waarschijnlijk al snel nog maar één keer per jaar plaats. Veel klachten hadden natuurlijk ook met het boerenbedrijf te maken en moesten dus liefst zo snel mogelijk als het seizoen echt gestart was verholpen worden. Het voogdgeding werd op de dagen waarvan de verslagen bewaard zijn gebleven 1 keer in april (30 april), 48 keer in mei, 26 keer in juni, 6 keer in juli, en daarnaast nog 1 keer in augustus, september, oktober of november gehouden. De voogdgedingen waren dus bij voorkeur in het voorjaar. De weinige uitzonderingen dat een voogdgeding in het najaar plaats vond waren de jaren 1624, 1662 en 1773.

De meest populaire dag van de week was niet de donderdag zoals in 1588 wordt vastgelegd maar de dinsdag. 40 keer vond het op die dag plaats, 15 keer op de maandag, 12 keer op de donderdag, 9 keer op de vrijdag, 6 keer op de woensdag, 3 keer op de zaterdag. Dit soort gegevens maakt me nieuwsgierig. Hoe zou dat geweest zijn voor de mensen? Was het een leuk verzetje? Je zag immers weer eens flink wat mensen. Acht, je zag ze zondags na de Mis ook. Nee, het was eerder zo dat de mensen opgehouden werden, ze waren met iets bezig op het land en konden niet doorgaan. Het was een vervelende onderbreking, maar het moest, en, tja, het leverde misschien ook nog iets op. Dat wisten de bestuurders, dus ze zochten elk jaar naar een geschikt moment, vandaar dat de dag van de

DE PARTIJEN BIJ HET VOOGDGEDING

Alle hoofdbewoners dienden aanwezig te zijn. Anders zou je zelfs een boete moeten betalen. Ik krijg sterk de indruk dat dat in bijv. 1742 al niet meer het geval was. Ongeveer 25% van de vertegenwoordigers is dan niet aanwezig, zouden die allemaal beboet zijn? Hoeveel hoofdbewoners er waren blijkt uit de lijsten van 1737, 1742, 1743, 1744, 1756, 1757 en 1758. In die zeven jaren begint het verslag van het voogdgeding nl. met een opsomming van alle aanwezigen, per buurt. Elders in dit artikel wordt hier nog uitvoerig op ingegaan, maar het komt er op neer dat er in die jaren 166 (1743) tot 189 (1757) gezinsvertegenwoordigers aanwezig waren. Bij de voorschriften uit 1588 zouden dat mannen moeten zijn die een huis vertegenwoordigen. Dat is ook meestal zo, maar er blijken ook enkele weduwen bij te zijn en een enkele keer ook een vrouw. Omdat het duidelijk is dat de lijsten al vooraf zijn samengesteld, mag je aannemen dat als er een vrouw vermeld wordt zij dan ook de echte vertegenwoordiger van het huishouden is. Overigens staat in het wetboek van 1619 niet meer dat het "een man" moet zijn, maar "*D'welck gemeynlijck geschiedt bie daghvaeringe, ende vergaderinge van der Gemeynte ten platten Lande uyt elcken Huys een, alsdan elck naer sijn beste weete aenbrengen, dat hun dienlijck dunckt die te wesen*", dus gewoon een persoon uit elk huis die dan iets mag indienen dat ter zake doet.² Maar 175 personen kun je natuurlijk niet allemaal aan het woord laten. De problemen zijn meestal ook per buurtschap te formuleren. Swalmen kende de volgende "hondschappen" (buurtschappen): "Dorper" (het centrum), "Cropper" (de kroppestraat en verre omgeving), "Bouckoul", "Asselt" en "Wijler". Aan de hand van de verslagen van de beestenschattingen (belastingen op koeien, bijen, ganzen e.d.) zijn de grenzen van deze buurtschappen vrij nauwkeurig te bepalen. Deze beestenschattingen zijn nl. gedaan per buurtschap en de namen van de bewoners zijn vooral vanuit kadasterkaarten van Smabers grotendeels te traceren, waardoor we ook weten hoe de hierboven genoemde "hondschappen" begrensd waren. Wie zijn nu de woordvoerders? Opvallend is dat met name de schepenen zelf vaak aan het woord zijn. De schepenen zelf zijn ook meestal boeren, en ze zijn mondig. Zelfs de scholtis zie je wel eens een keer klagen, of "geswoorenen" (de burgemeester bijv.) Maar diezelfde schepenen spreken daarna ook recht, dat lijkt een behoorlijke verstrengeling van belangen dus... Maar meestal gaat het om een grotere klacht, waar niet alleen de schepen last van heeft, maar ook zijn bureu. De schepen spreekt dan namens een groot aantal mensen en neemt dan samen met zijn collega's een beslissing. Het is dus zaak om een schepen in je buurt te hebben wonen, des te meer kans dat een probleem wordt opgelost. In de lijst van 1742 staat



Voogt. geding gehouden Tot
Swalmen onder den Linden Boom
naer het Luyden der groote kloek
Ten overstaen van de Schepenen,
Borgemeester ende regente op den
30 Junius 1794
En syne geene clachte voogwallen

achter een naam ook of het om een schepen gaat. De vraag is of dat consequent gebeurd is. Is dat wel zo, dan zien we dat in dat jaar de schepenen als volgt verdeeld waren over Swalmen: 3 schepenen woonden in Dorper (+ 1 geswoorene), 1 schepen woont in cropper, 2 schepenen wonen in Asselt, geen enkele schepen woont in Rijckel of in Bouckoul. Het centrum "dorper" is dus rijk vertegenwoordigd en vooral Bouckoul en Wijler hebben wellicht enig nadeel omdat de belangen van die mensen niet direct door een schepen worden vertegenwoordigd. Maar dit is een momentopname, enkele jaren later ziet het plaatje er wellicht heel anders uit. Het aantal klachten per voogdgeding verschilt nogal. Tot 1700 zien we dat de lijsten meestal erg lang zijn, er staan tot wel 20 klachten. Maar daarna komen er per voogdgeding niet meer dan 10 klachten aan de orde, heel vaak zelfs niet meer dan 3 of 4. In het laatste jaar, 1794, staat zelfs dat er dat jaar geen klacht is... ("Er sijne geene clachte voorgevallen"). Het controleren op aanwezigheid kost vaak waarschijnlijk meer tijd dan het eigenlijke voogdgeding....

Bij de verslagen van de voogdgedingen zit, niet altijd, ook een reactie van het "vonnis", dat in Swalmen altijd onmiddellijk werd geformuleerd. In Swalmen waren belangrijke partijen de heer van Hillenraad (o.a. ook bezitter van de Asselterhof) en de pachters van kloosterboerderijen, zoals de Beeckerhof, eigendom van de Roermondse Kartuizers. Belangrijk is ook om te weten dat de heer van Hillenraad niet alleen grootgrondbezitter was, maar ook een groot aantal rechten in Swalmen had. In 1655 kocht namelijk Christoffel Schenck van Nideggen van Philips IV, koning van Spanje die sinds 1633 hertog van Gelre was, voor 18600 ponden de volledige jurisdictie in de heerlijkheid Swalmen en Asselt, inclusief het recht tot het aanstellen van schout en schepenen. De heren van het kasteel waren in deze streek vanaf die tijd zeer machtig. Ze konden ook allerlei herendiensten laten verrichten en alleen met toestemming van hen konden gemeentegronden worden verkocht. Ook waren ze in het bezit van het tiendrecht, het jacht- en visrecht en het recht tot benoeming van de pastoor van Swalmen. Het feit dat veel klachten gericht aan deze heer elk jaar weer terugkeerden, dus feitelijk gewoon genegeerd werden, valt dan ook goed te verklaren vanuit deze wetenschap. De schepenen, die recht spraken, werden nl. door de heer van Hillenraad benoemd..

ONDERWERPEN VAN EEN VOOGDGEDING

ONDERHOUD VAN WEGEN

Rond 1700 waren er in Swalmen uitsluitend zandwegen. In de dorpskern zelf zal het onderhoud wel goed geweest zijn, maar in de buitengebieden was het vaak erbarmelijk. Hier werd heel veel over geklaagd. Diverse klachten gaan over het feit dat de weg vol kuilen zat, ontstaan doordat mensen zand wonnen op de plaats van een weg. Dat was natuurlijk makkelijk, zand graven in een zandweg, een stuk makkelijker dan wanneer je eerst hei moest ontginnen. Soms werd er zelfs turf gestoken, die blijkbaar aanwezig was in de ondergrond van een weg. Een keer was er een klacht over een boer die een mestfaalt had aangelegd op een openbare weg!

AKKERLAND EN VEE

Een tweede veel voorkomende klacht betrof het vernielen van akkerland. Boeren legden soms wegen aan door hun land om mest over uit te rijden, de zogenaamde "mistwegen". Dit waren smalle wegen, voornamelijk gebruikt voor dat doel. Mest uitrijden gebeurde enkele keren per jaar, het was de voornaamste manier om de grond vruchtbaar te maken. Koeien stonden op stal op heideplaggen. Als deze doordrenkt waren met mest kwam er een nieuwe laag plaggen bij, de koeien stonden zo op een

gegeven moment tot bijna aan het plafond. Dan werd het tijd om mest te gaan rijden. Maar schaapherders liepen met hun kudde op weg naar de hei ook over deze "mistwegen". Die was natuurlijk veel te smal voor al die schapen. Dus ook een deel van de akker werd vertrapt. Een keer kwam er een klacht dat jonge kinderen schapen hoedden. Die waren niet in staat om de schapen in toom te houden waardoor veel vernield werd. Wat ook vaak gebeurde was dat er onenigheid was over de grens van omploegen. De pachter van de Asselterhof, de grootste pachtboerderij van Swalmen, in bezit van de heer van Hillenraad, lag voortdurend in de clinch met de pachter van Beeckerhof. Beeckerhof was een pachtboerderij in bezit van het kartuizerklooster van Roermond. Er was doorgeploegd tot een stuk grond wat van de een was. Ook waren er veel klachten over omheiningen die stuk waren. Of de valderen (valhekken) die nodig gerepareerd moesten worden. Veel vee ontsnapte en liep op het verkeerde weiland. Een klacht kwam van Jan Meuter die in het centrum van het dorp woonde en last had van de rondlopende varkens van de boerderij Beeckerhof. Geëist werd dat de varkens niet van het terrein konden ontsnappen. Er waren vaker klachten over deze varkens, bijvoorbeeld dat ze graasden op gemeenschappelijke grond die daar niet voor bedoeld was. Ze moesten oftewel op eigen terrein blijven, of ze moesten naar de Bosberg. Daarnaast hadden de boeren vaak last van wilde dieren en vogels. Konijnenplagen, spreeuwenplagen, ganzenplagen, zelfs duiven van andere eigenaren waren tot last. Gevraagd werd om dieren te mogen afschieten. Ook werd besloten dat als ganzen op het verkeerde erf liepen te grazen ze zonder pardon gedood mochten worden (1769)

HET DORP ALS COMMUNE

De inwoners van Swalmen leefden in veel opzichten in een soort commune. Veel dingen werden gedeeld, ook werd er aan veel dingen samen betaald. Zo was bijv. de bosberg van iedereen. Varkens werden gehoed op de bosberg door een gezamenlijk betaalde varkenshoeder. maar er waren klachten dat sommige mensen zelf hier hun varkens gingen hoeden, tegen de afspraak in, en dan ook niet meebetaalden aan het salaris van de varkenshoeder. Dat was asociaal en werd openlijk afgekeurd. De bosberg was overigens een gebied dat al in de middeleeuwen die functie had. Ook boeren van Brügggen en Bracht mochten daar varkens hoeden. Dit was afgesproken in de zogenaamde bosrol. (*Mocht het gebeuren dat er eikels ("Eijcken") in het woud zijn, dan zullen de schepenen van Swalmen naar de Brachtse zijde gaan en de varkens in het bos brandmerken ("und borren die fercken op den waldt") en twee schepenen van Brachter zijde zullen de varkens van Swalmen brandmerken;*) Maar in de loop van de tijd werd deze afspraak vergeten. Ook bij deze voorgedingen weer klachten over onduidelijkheden over het gebruik van de bosberg. Nog in de 19^e eeuw ontstond zo zelfs een heuse "bosoorlog"!

Ook waren er afspraken over het gemeenschappelijk onderhouden van wegen, steegjes, beken en sloten. Als iemand nooit meedeed werd hij hier tijdens een voorgeding in het openbaar over aangesproken. Dan waren er de gemeenschappelijke bleekweiden. Die werden gebruikt om de was te laten bleken en drogen. Een klacht ging over het klandestien bepoten van zo'n bleekweide met wilgen. De schepenen gelastten de betrokkene deze wilgen binnen 14 dagen weer weg te halen. Verder hadden de mensen gezamenlijke waterputten. Een klacht ging over het ontbreken van zo'n put. Dit werd gehonoreerd: de gemeente zou zorgen dat er een put werd gegraven. Ook was er een klacht over het niet open houden van een straatrool door een buurman. Dat was blijkbaar een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

De tiendheffers (in Swalmen vooral de heer van Hillenraad en enkele kloosters) dienden te zorgen voor dekhengsten, dekstieren en dekvarkens. Ook voor ijzeren eggen om het land te bewerken. Hier werd dan door degenen die tienden betaalden gezamenlijk gebruik van gemaakt. Een veel terugkerende klacht was dat de tiendheffers hier niet voor gezorgd hadden. Verder werd er geëist dat een dekstier niet in een weiland werd gezet waar hij alles kapot maakte, maar in een stal.

Mensen die dicht bij de kerk woonden hadden de gezamenlijke taak om bij onweer de kerkklokken te luiden. Dan werd iedereen er op geattendeerd om voorzorgsmaatregelen te nemen. Onweer was gevaarlijk, huizen konden snel in brand raken. Als iemand verzuimde om dat te doen, dan moest hij al zijn burens op een pint bier trakteren, gezamenlijk te nuttigen.⁵ Als er een natuurramp was geweest zoals hagel of overstromingen, dan werd het gebied geïnspecteerd door onpartijdige functionarissen van naburige gemeenten en dan werd er vermindering of vrijstelling van belasting aangevraagd bij het gerecht in Roermond. In deze tijd speelde een klacht dat de inwoners van de Lanck dachten op vermindering van belasting recht te hebben. De schepenen vonden dat ze daar nu eindelijk maar eens over moesten ophouden.

Een andere opvallende klacht betrof het feit dat een buur bomen had gepoot dicht bij het huis van een ander, waardoor licht werd weggenomen. Licht in huis was uiteraard belangrijk. De ramen waren toch al klein, en kaarsen duur. Elk sprankje zonlicht was dus belangrijk.

ADEL EN KERK

Sommige klachten waren gericht tot de heer van Hillenraad. Deze heer was in het bezit van een banmolen³, d.w.z. een molen waar de boeren verplicht waren om gebruik van te maken. Hij inde dan daarover dan belasting. Dit was waarschijnlijk duurder dan wanneer men gebruik maakte van andere molens. De boeren wilden wel eens weten of ze dat echt moesten doen. "Hij moest de akte waar dat stond maar eens laten zien", ze geloofden er niks van. De heer van Hillenraad weigerde om deze te laten zien, en zei dat hij dat recht al had sinds mensenheugenis. Twee jaar later bij een volgend voogdgeding werd de klacht herhaald, met hetzelfde resultaat. Een enkele keer gaf de heer ook iets toe, bijv. als er een weg was vernield door toedoen van zijn ondergeschikten. Behalve dat de heer van Hillenraad een banmolen had en waarschijnlijk nog meer van dat soort zaken, benoemde hij ook de pastoor. Adel en kerk waren zo twee handen op een buik. Maar hij had ook plichten. Zo moest hij bijv. zorgen dat er bij zijn molen een schuur of luifel kwam, waar de paarden konden schuilen als de boer wachtte tot het meel gemalen was. Ook hier was een klacht over, dat deze schuur tegen de afspraak in ontbrak. Waarschijnlijk was deze in de loop van de tijd vervallen en afgebroken en niet opnieuw opgebouwd.

De kerk bezat ook grond, zowel die van Asselt als die van Swalmen. De kerkmeesters van Asselt hadden ook af en toe een conflict met de Kartuziers. Hun landerijen grensden aan elkaar. De kerkmeesters beweerden dat de Kartuziers hun schapen niet binnen de hekken hielden. De Kartuziers schoven de schuld op Asselterhof, een boerderij van de heer van Hillenraad. Niemand bekende schuld, hier konden de schepenen dan ook weinig mee. De grond die bij de pastorie van Swalmen hoorde gingen de mensen als een soort gemeenschappelijke grond zien, waar ze wilgen op gingen poten. Wilgen waren erg belangrijk, je kon er allerlei dingen mee maken, van manden tot het gebruik in de bouw van een huis. Het hebben van wilgen was zelfs een tijdlang belast. Maar ook hier weer een klacht: daar was de grond van de pastoor niet voor bedoeld! Uit een klacht bleek dat het

kartuizerklooster de plicht had om de kerk van Swalmen te onderhouden en van versieringen (ornamente) te voorzien, hetgeen blijkbaar niet gebeurde. De pastoor vroeg ook om geld voor het herstellen van kapotte ommuringen aan de gemeente, dit was blijkbaar iets dat door de gemeente betaald en gedaan moest worden. Ook moest er geld komen voor de dorpschool, die nodig onderhouden moest worden. Een belangrijke functie van de kerk was ook de klok, die je al van verre kon zien. Als die kapot was waren de mensen onthand, ze wisten niet hoe laat het was. Een klacht ging dan ook over de kapotte klok.

DE SWALM, VISSSEN, VISVIJVERS, VISMARKT

Er werd veel gevestigd in Swalmen. De grachten rond Hillenraad en de Spick bijv. zaten vol met vis. De Kartuizers lieten een grote visvijver aanleggen bij Beeckerhof, waardoor ze in eerste instantie een weg vernielden. Ze beloofden deze weg om de vijver heen opnieuw aan te leggen. Swalmenaren gingen s' nachts stiekem vissen in deze vijver, en daarbij vernielden ze ook nog eens heggen. Verder kon er gevestigd worden in de Swalm en in de Maas. Maar ondanks de grote hoeveelheid vis mocht er in Swalmen geen vis verkocht worden, want dat was een marktrecht dat exclusief voor Roermond was. De vis moest dus naar de markt van Roermond. De schepenen vroegen zich af of er toch niet ook wekelijks een kleine markt voor de ingezetenen gehouden zou kunnen worden. Verder waren er klachten over het afbatten van de Swalm, waardoor deze sneller overstroomde. En ook waren er diverse klachten over het slechte onderhoud van loopbruggen (vonderen).

DE DORPSLIJSTEN

In de jaren 1737, 1742, 1743, 1744, 1756, 1757 en 1758 begint het verslag van het voogdgeding met een opsomming van alle aanwezigen, waarbij ook vermeld is in welke hondschap (buurtschap) ze wonen. Twee van die lijsten (1743 en 1745) lijken niet meer aanwezig te zijn in het archief, maar ze zijn gelukkig wel eerder door Loe Giesen getranscribeerd. De lijsten van 1756 en 1758 moeten nog worden getranscribeerd, maar enkele statistische gegevens heb ik wel al genoteerd en heb ik kunnen meenemen bij een analyse.

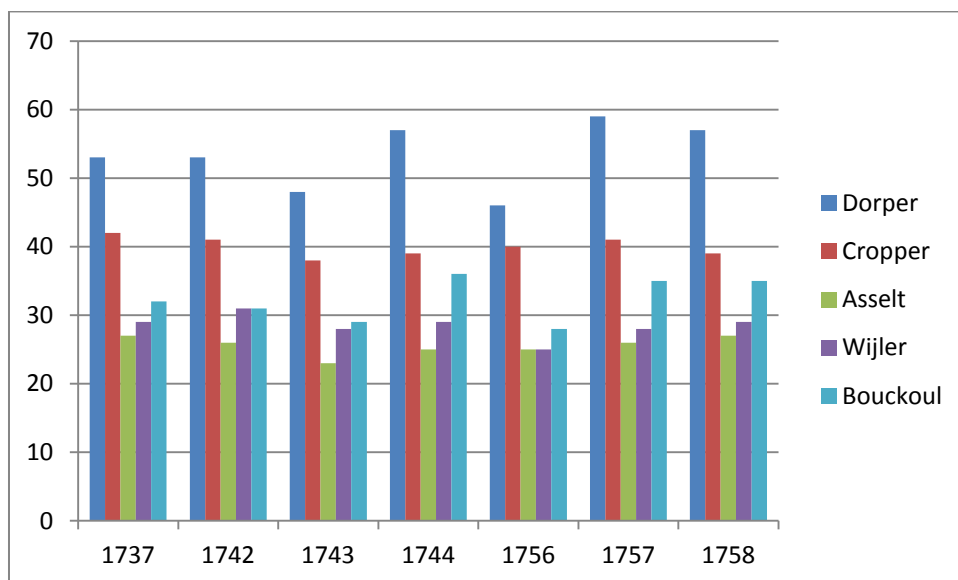
Je kunt door naar het origineel te kijken een goed idee krijgen hoe zo'n lijst is ontstaan. De secretaris had deze duidelijk van te voren al opgesteld, een aantal keren zie je dat zelfs de volgorde van de namen grotendeels identiek is. Soms is naderhand een naam doorgestreept. Je zou kunnen veronderstellen: die was dus niet aanwezig (ziek, overleden, verhuisd?) Toch is dat niet waarschijnlijk, want er staan ook toevoegingen achter sommige namen: doodt, kranck, absent, absent bis (voor de tweede keer afwezig). Verder is er soms een naam tussengekriebeld: iemand die blijkbaar nog niet op de lijst stond maar wel aanwezig was. De dorpslijsten zijn meest "mooi" geschreven, het zijn geen snelle aantekeningen tijdens het voogdgeding zelf gemaakt.

Verder bieden de lijsten ons nog meer informatie. We weten dat uit elk huis iemand aanwezig moest zijn. Als je naar de namen kijkt wordt overigens duidelijk dat de notulist niet altijd even consequent was. Achter enkele namen staat "schepen", een jaar later wordt dat er bij diezelfde naam niet bij gezet, maar weer een jaar later dan weer wel. Je kunt aannemen dat deze persoon in het tussenliggende jaar ook schepen was. Deze informatie is dus waarschijnlijk vaak onvolledig.

Wie zijn de klagers? Het blijkt dat de overgrote meerderheid wordt gevormd door schepenen en "geswoorenen" (Dat zijn andere bestuurders als bijv. een burgemeester die een eed hebben afgelegd.) Bij de laatste voogdgedingen uit de 90^{er} jaren van de 18^e eeuw worden "geswoorenen" "regenten" genoemd). Wel wordt er meestal gezegd dat zij namens een buurtschap of een aantal boeren spreken. Zij staan dus letterlijk midden in het volk, worden waarschijnlijk ook aangesproken om het woord te nemen over een kwestie. Uiteindelijk zijn het de schepenen die de beslissingen nemen. Maar voor veel dingen en klachten zijn zij weer aangewezen op met name de heer, in dit geval de heer van Hillenraad. Deze krijgt dan ook vaak schriftelijke verzoeken naar aanleiding van een voogdgeding. Deze heer vaardigt overigens meestal zijn rentmeester af om aanwezig te zijn. Maar ook deze rentmeester zelf komt regelmatig met klachten.

Ook kunnen we een beeld krijgen van het verloop van de bevolking. Letterlijk: hoeveel gezinnen telt elke buurtschap. Maar ook: welke personen zijn verdwenen of zijn er bijgekomen.

AANWEZIGEN PER BUURT



Bij de getallen van het aantal gezinshoofden is geen rekening gehouden met mensen die doorgestreept zijn, "doodt" zijn, "cranck" of "absent" zijn. Alle namen zoals ze er op staan zijn in deze grafiek meegeteld. Het dorp (buurtschap "dorper") heeft de meeste afgevaardigden, daarna komt de kroppestraat-buurt. ("kropper") De minste vertegenwoordigers komen uit Asselt.

	Dorper	Cropper	Asselt	Wijler	Bouckoul	totaal:
1737	53	42	27	29	32	183
1742	53	41	26	31	31	182
1743	48	38	23	28	29	166
1744	57	39	25	29	36	186
1756	46	40	25	25	28	164
1757	59	41	26	28	35	189
1758	57	39	27	29	35	187

Het totale aantal vertegenwoordigers en dus ook huishoudens is over de gehele periode genomen vrij constant, alhoewel de uitschieters naar beneden van 1743 en 1756 opvallen. Om daar meer

inzicht in te krijgen heb ik drie opeenvolgende jaren geanalyseerd (1742, 1743 en 1744). Zie daarvoor bijlage 2.

NAWOORD

Uit dit alles wordt mijns inziens het beeld bevestigd dat ook al door de inwoner uit Oirsbeek werd geschetst bij zijn terugblik naar de toestand in het dorp voor de Franse revolutie. De mensen leefden eenvoudig, waren erg op elkaar aangewezen en bepaalden samen hoe ze problemen het beste konden oplossen. Adel en kerk was gebaat bij een goede oplossing van conflicten. De voogdgedingen vormden een instrument om de interne vrede in deze gemeenschappen beter te kunnen bewaren en de saamhorigheid te kunnen vergroten.

BIJLAGE 1 VOORBEELDEN VAN ENKELE KLACHTEN IN EEN AANTAL VOOGDGEDINGEN IN SWALMEN

Zie voor de volledige afschriften van deze voogdgedingen www.loegiesen.nl

- *Frederijck Frederijck klaagt dat de greppel langs de Wijlerstraet telkens wanneer hij deze weer in orde brengt, weer wordt dichtgetrapt door schapen, varkens en ander vee. Doordat de weg niet wordt onderhouden, wordt zijn erf als doorgaande weg gebruikt. (1662)*
- *Hendrick Croempvoet heeft zijn mestvaalt op de weg gemaakt waardoor niemand de straat kan gebruiken. (1662)*
- *Schepen Hendrick ten Dam klaagt dat Jennis Cueven het water in de Beeckstraet 'op halt ende nyet en laet affloopen'. (1668)*
- *De gezworenen klagen op verzoek van de naburen dat men heeft begrepen dat de korenmolen een dwangmolen zou zijn, hetgeen hen onbekend is, en zij verzoeken om documenten te overleggen waaruit dit zou blijken ('wort oock becroont bij de geswoerens op versueck der naebuere dat /:soo men verstaen heeft:/ de coeren muelen een dwanck muelen soude wesen, twelck hun onbekent is, oversulcx versuecken exhibitie der documenten waerbij sulcx soude blijken'). (1668, zie ook 1670)*
- *De gezworenen verzoeken namens de naburen om een veehek te hangen 'aen Mansvoet' op de Heij om zodoende het veld te 'bevreyen' en grotere schade te voorkomen. De gezworenen verzoeken namens de naburen om er voor te zorgen dat de koeien en schapen uit alle broeklanden zullen blijven en de herder zullen volgen. (1668)*
- *Er wordt verzocht om een verbod in te stellen 'dat geen sant meer soo naer aen den gemeynen wegh op gen Heij sal gehaelt worden' en om om dit strafbaar te stellen met een geldboete. (1668)*
- *Gordt Slabbers klaagt dat de Swalm niet wordt geveegd aan het Bremmers Cempken boven aan gen Houdt tussen het land van hem zijn consorten enerzijds en Goossen Gielen en consorten anderzijds, aan de zijde van Hillenraedt, waardoor de Swalm hier helemaal is dichtgegroeid; hierover is reeds vaker geklaagd. (1668)*
- *Er wordt geklaagd dat de kartuizers de weg aan Beeckerhoff tegen hun vijver ('weijer') met het uitgraven van deze vijver 'schandich hebben gemaect'. Zij hebben beloofd om de weg aan de andere kant te leiden en te onderhouden, maar deze belofte is tot op heden niet nagekomen (1668, zie ook 1722)*
- *Item alnoch wordt bij de voorss. paters becroont dat Geurt Quijten halfman tot Asselt te naer is ackerende op den Leigraeff aen de stenen brugh comende van Wijershoff versoeckende dat den selven halfman sal worden belast dry voeten te blijven van den Leigraeff ende laten leggen voor graeff - Hier over beleedt gehalden soo versoeckt den halfman Goert Quijten dat de heeren Cartuizers hun bescheedt sullen inleveren ofte de copije om te weten hoe wijt hij sal moghen ackeren anders sou det voor[ss] eerff blijven gelijck geackert is. (1669)*
- *De naburen van Cropper honschap versoecken dat die wijen sullen affgehouden worden die welcke sijn staende op het broeckken tussen Jelis van Oost erff ende de Swalm ende tot bleick sal blijven leggen gelick het voor desen geweest is - Gericht ordonneert aen partijende weyen op het broeckxen staende inwendigh 14 daghen te ruymen ofte andersints geruymt ende afgehouden sal worden ende tot een bleeck sael blijven. (1669)*

- *De naburen van Asselt clagen dat den gemeinen wegh comende van Asselt gaende naer den Meulenwegh te nau is, versoeckende dat daerinne versien mach worden en dat verboden sal worden dat niemant met eenige schapen sal drijven over dat mistwegsken dat van den Heisters badt naer de O in geet. (1669)*
- *De gesworens in name der gemeente versoecken dat den heer haer sal laten in recht ende privilegiën gelick sijn Ed. heeft beloofd. Als namentlick wederom op te maken een luiff off een schop gelick voor desen geweest is aen de meulen daer de peert en karren onder het droogh staen konnen. (1669)*
- *Item alnoch versoecken de selve dat het vonderen aen den Aldeborgh behoorlick sal worden onderhouden. (1669)*
- *De kerkmeesters en naburen van Assel verzoeken om in de kerk af te kondigen dat iedereen die wilgen of andere aanplant heeft staan in het broek [genaamd] de Koeckensbergh [of staat er: Hoehensbergh], welk houtgewas enkel toebehoort aan voornoemde kerk, deze aanplant binnen een maand moet ruimen. Tevens verzoeken zij van het gerecht toestemming om deze aanplant 'metten clockenslagh te moegen afhouden' en een verbod af te kondigen om hier nog langer bomen aan te planten.*
- *Casper Boomen, gezworene, verzoekt dat de heer [van Swalmen] de gemeente handhaaft in haar oude gerechtigheden en privileges. De heer, aanwezig, verklaart 'sijn leven geen andere intentie gehad te hebben als de gemeynte voor te staen' en verzoekt om nadere voorbeelden. Boomen verzoekt hierop om aan te tonen dat de molens te Swalmen dwangmolens zijn ('dat deselven sal gelieven te thoonen off de muelen alhyer tot Swalmen dwanck sijn ofte nyet'). De heer verklaart dat hij dit recht sinds mensenheugenis bezit en weigert de gevraagde documenten te tonen ('employeert daertegens d'immemoriale possessie ende sustineert int versueck hyer bij gedaen ongehouden te sijn').(1670)*
- *Casper Boomen klaagt dat de openbare weg die van Bruggen naar Ruremunde loopt aan de Boeckensdries wordt 'vuytgeladen' en dat de Lieckwegh die van de Boeckcoel naar de kerk loopt 'vytgegraven ende doergestecken' is en bijna door het erf van de heer loopt. De heer zegt toe dat hij de weg aan Boeckensdries zodanig zal herstellen dat daarover geen klachten meer zullen zijn. De 'vuytlaedinge' die aan de weg van de Boeckcoel is gedaan, is niet door de heer gedaan. Door de 'vytlaedinge' zijn diverse bomen die zijn eigendom zijn, omgevallen, en de heer verzoekt hiervoor een vergoeding. (1670)*
- *De kerkmeesters te Asselt herhalen eveneens het vijfde artikel van het laatst gehouden voogdgeding en verzoeken bovendien om bij kerkenproclamatie af te kondigen dat niemand in het omstreden gebied schapen zal mogen weiden; tevens verzoeken zij om de kartuizers te gelasten om geen verdere afzettingen ('tuynen') meer te leggen in het Eppenbroeck, zoals nu in strijd met hun recht hebben gedaan. De paters verklaren dat zij niet gehouden zijn de verzochte 'luyckinge' te doen, daar zij nooit 'geluyckt' hebben. Bij hun schapen is bovendien altijd een herder aanwezig. Zij zeggen toe om eventuele schade ontstaan door hun vee, te vergoeden. Volgens hen ontstaat de huidige schade door de herder van Assel die met zijn kudde vee in het Eppenbroek komt, en probeert deze om de schade af te schuiven op de kartuizers. (1672)*
- *De naburen van de Cropperstraet klagen dat de halfmannen op Beeckerhoff en Noenhoff weigeren om hun vee te hoeden ('te heerden') op de Bosch; zij verzoeken om hen te verbieden hun varkens en schapen op de gemeentegrond te hoeden of bij in gebreken blijven deze beesten te mogen opdrijven. (1686)*

- *Jan Bongarts c.s. in name als boven klagen dat de tiendheffers de gemeenschap niet voorzien van een 'verre, beer ende eenen sprinckhengst' zoals wel behoort te gebeuren en ook in buurgemeenten gebruikelijk is. (1686, zie ook 1697)*
- *Jan Bongarts c.s. namens de gemeente klaagt dat de paters kartuizers in gebreke blijven 'de kercke tot Swaemen te doen versien van de noodighe ornamenten ende van de selve te helpen onderhouden' zoals zij verschuldigd zijn. (1686) v De gezworenen namens de gemeente zeggen dat de school niet wordt onderhouden van de gemeente, met het verzoek hierin te voorzien. (1686)*
- *De naburen klagen dat sommige particulieren hun varkens niet met de varkenshoeder ('swijnnen') mee sturen, met het verzoek dat zij desondanks de helft van diens loon zullen moeten betalen. (1686)*
- *De gezworenen als voren klagen dat de halfman van Beeckerhoff zijn vee zelf hoedt en niet met de gemeenschappelijke herder ('dat den halffman van Beeckerhoff niet en sal hoeden mit sijne beesten dan dat hij sal heirden mit den gemeynen heirde van die gemeynschap en niet in particulieren'). De gezworenen klagen namens de gemeente dat iedereen zijn schapen en varkens als van ouds op zijn eigen erf moet houden of deze met de gezamenlijke herder moet laten hoeden; zij protesteren tegen de schade die anders ontstaat. (1687)*
- *Bernard Nickmans klaagt over het poten van enkele bomen door Geurt Lemmen op de gemeente tegenover klagers huis, waardoor hem mettertijd het licht in zijn huis zal worden ontnomen ('claeght over de pootinge van eenige boomen door Geurt Lemmen op de gemeynte tegens des voors. Nickmans huys geplant waerdoor mitter tijt hem het licht in zijn huys sal worden benoemen').*
- *Wy oock claeghen over het uhrwerck dat het selve sijnen voortsganck niet en heeft, wy oock van de heelen aen de klokken, versoecken insgelicx versieninghe. (1696)*
- *Den eerw. pater Scheffener der Carthuys versoecken dat de thientweden behoerlick moghen worden geoepent." (1696)*
- *De geswoorens in naeme van de gemeynte becrounen datter niet en wordt gehalden vahr, bair, springhaingst, isere eeght, gelijk de besitters van de groote thiende gehouden sijn te doen, welck niet en wordt geobserveert, versoecken dar daerinne magh worden versien. Wordt die groote thienthebbers belast ten dienste van dese gemeynte te houden den vahere, bair, springhainghts, isere eeght, ten waere sij hadden eenige redenen ter contrarien waervan sij den gerichte sullen hebben te verstendighen binnen 14 daegen, actum Swalmen den 14 may 1697.*
- *Den selven heere pastoor becroont dat de kerckebruggen niet behoerlick en sijn gerepareert, versoeckt remedie. Den selven pastoor claeght dat de kerckhoffsmoeyr begint te vervallen, versoeckende dat deselve magh worden gerepareert. (1697)*
- *De geswoorens versoecken dat de vischen op gemeyne waeteren alhier gevanghen moegen worden aengegeven, voor ende aeler die te coop sullen worden gebrocht, ende daertoe gestelt eene plaetse, op dat een ieder daarvan sijn gerief magh hebben. (1697)*
- *Den eerwaarden heere pastoor claeght dat aen het Eppenbroeck langhs de Carthuysers weyde niet en wordt gelouckt, versoeckende daer over remedie. Den eerw. heere pastoor seght gemeyn ende gebruyckelick te sijn, dat alle deghene die langhs de gemeynde sijn erve is hebbende, oock moet loecken, versoeckende als boven.*
- *Jan Daemen Coenen claeght dat sommige naebuyren onderstaen den gemeynen wefg aen den Laeckbergh treckende naer den Meulenwegh op vuyt te vaeren ende vuyt te stroyen,*

waardoor de nabuyren tot Middelhoven ende voorts de heele gemeynte alhyer in't mist ende kooren vaeren merckelijcx worden vernaerdeelt, ende denselven wegh nyet meer en sullen connen gebruycken, tenzije daerinne worde versien. T'gericht gehoort het rapport van de geswoorens alhyer oculaire inspectie van den wegh hyerinne vermelt, genoomen hebbende, verbiedt aen alle inwoonderen alhyer eenigen sant meer vuytten selven wegh te haelen, op pene van eenen goldtgulden bij yeder contraventeur te verbeuren ende sal dese worden gepubliceert ende geaffigeert, actum tot Swalmen den 22 may 1710

- De geswoorens claegen dat aen't Bockouder Broeck ontrent Aquarius baendt bij ende in den gemeynen wegh differente cuylen gemaect ende daervuyt torff gegraeven soude sijn, waardoor gebeurt datte nabuyren den selven wegh mit torffvaeren ende anderssints nyet langer sonder gevaer en connen gebruycken, verclaerende Willem Deelissen hye present dat Peter Pijpers de voorss. ipso conspiciente soude gemaect hebben, versoeckende hyerinne prompte versieninge. T'gericht belast aen Peter Pijpers de cuyle hyerinne vermelt binnen drye daegen te vullen op pene van eenen goldtgulden ende hem in toecommende t'onthouden soodaenige cuylen in ofte intrent de weegen meer te maecken, ende deselve weegen te beschaedigen op gelijcke pene van eenen goldtgulden, actum tot Swalmen den 22 may 1710.
- Jan Meuter claeght dat de verckensweynen van Beeckerhof ende Boeckesdries commen mit hunne verckens binnen het dorp alhyer ende dat terwijlen der voorss. sweynen spe..en de verckens de moesgaerden bederven, versoeckt remedieringe. Den heere rentmeester Wijhers claeght datte meulendijcken door de verckens soo daer op gedreven worden, worden bedorven, versoeckt remedieringe. (1717)
- De geswoorens claegen datter een eynde over het dispuyt van de Lanck ofte verminderinge in den hoofd ende beestenschat moet gemaect worden (1717)
- De geswoorens claegen datten halffman van de Baecxhoeve in den gemeynen naebuyl diensten nyet en wilt dienen, nochte oock de gemeyne wegen, stegen, straeten, beecken ende leygraeven helpen repareren respectie ende veegen, versoecken hyer inne versieninge. (1719)
- De nabuyren van 't Cropper hontschap claegen dat dye van Elmpt 82 van hunne koyebeesten den 23 mey lestleden van den bosch hebben ewegh gehaeldt ende drye daegen aldaer gehouden nyettegenstaende dat sij op geoorlooftde plaetsen hadden geweydt, vraegen vergoedinge van schaede ende intressen deswegen geleden. (1719)
- De geswoorens claegen over de mennichte van de coninen waerdoor de nabuyren van den Bockoul naer den candt van de Leeverohe ende het Holt grooten schaede aen hunne vruchten lijden, ende versoecken daerinne versieninge. Den heere rentmeester Wijhers seght tegens de boevenstaende clachte alrede eenige gestelt te hebben ende noch meer te sullen stellen, om de voorss. coninen te ruïneren. Ydem claegen datten gemeynen man tegens het reglement duyven halden, dye om de mennicht van de selve het veldt bederven. (1720)
- De geswoorens claegen dat sommige nabuyren kleyne coppelkens schaepen sijn houdende ende dye door kleyne kinderen laeten hoeden, waerdoor veel schaeden int veldt wordt gedaen, wye oock door deselve de koye beesten laeten leyden op de wegen, opt veldt ende anderssints, versoecken daerinne remedieringe. (1720).
- Niet voogdgeding, maar schriftelijke klacht: Buijckman schrijft dat de prior van de Kartuijzers er over heeft geklaagd dat de aanplant en de heggen rond de Beeckerhof worden vernield door Swalmenaren die in de kleine wijher achter de nieuwe grote wijher aldaer gelegen bij nacht en ontij "met werp?, cleeffgaerens ofte andere vischgetouw" de vissen uit het water

proberen te halen. In de kerken van Swalmen en Asselt wordt door de bode aangekondigd dat dit wordt verboden op straffe van 3 goudgulden per overtreding. (1722, zie ook 1668)

- *Ten vierden wordt door den selven gesworen geclaeght over de groote mennichte van konijnen, als spranen [spreeuwen], dewelcke in soo mennichvuldigheyd sich ophieler in het Hoever broeck ende met geheele vluchten waeren vliegende op de vruchten, dat de selve geheel waeren bedervende ende affgegeten, versoeckende dat aen de naebueren mochte worden verleent permissie om deselve doot te schieten. T'gericht verclaert dat hierover sal worden geschreven aen sijne excellentie den heere deser heerlijkheyden. (1725)*
- *De selve claegen oock dat de Swalme tegens den Olenbergh wierde soodaenigh toegebadt, dat door de engde ende opswellende waeter ende stortregens deselve haeren cours niet en can hebben, waer door de naebuyrige weyden quaemen te verdrincken. T'gericht belast nochmaels aen Hendrick van Dam de batte hierinne vermelt vuyt te werpen binnen een maendt a dato deser op peene van vijff goltgulden, ende datten heere scholtis wordt gecommitteert bij faute van dyen sulx op dobbele kosten te doen effectueren. T'gericht verclaert dat de batten hier inne vermelt sullen worden alvoorens besichtigh. (1726)*
- *Deselve geswoorens hebben oock clachtelijck te kennen gegeven dat de nabueren van de kercke alhier soo negligent ende onachtsaem sijn, in luyden ende trecken van de klokke tijde van donder ende onweder, versoeckende dat daerinne magh worden voorsien. Wordt de kercke nabueren belast promptelijck de clocken te trecken ende te luyden tijde van donder ende onweder, op pene van een kintier bier door een ieder niet comparerende nabuer te verbeuren ende door de comparerende nabueren gesaementlijck te verteeren, actum ut supra. (1729).*
- *Item deselven in naeme der gemeente hebben becroont dat int dorp geenen gemeenen putt en is, versoeckende voorsieninge. T'gericht verclaert dat daerinne sal worden voorsien naer behooren, actum ut supra (1730)*

BIJLAGE 2 DORPSLIJSTEN 1742, 1743 EN 1744

Alle namen die hetzelfde zijn heb ik naast elkaar geplaatst, de afwezigen, absenten, doden en zieken heb ik met verschillende kleuren gearceerd, de "nieuwe namen" krijgen ook een kleur. De doorgestreepte namen heb ik niet gearceerd. Soms staat achter een doorgestreepte naam gelijk een andere naam. In dat geval wordt misschien de doorgestreepte persoon vervangen door de ander? Soms is ook een voornaam doorgestreept. Dat lijkt dan op een vergissing, verbetering.

Alleen in 1742 is er bij gezet of iemand "absent, absent bis, doodt of cranck" was. Slechts een maal staat er iets dergelijks ook in 1743 bij ("doodt"). Het lijkt er op of de lijsten van 1743 en 1744 niet meer ter plekke zijn gecontroleerd, er staat dan waarschijnlijk niet meer dan de namen van de mensen die van te voren al zijn genoteerd. Het is nl. erg onwaarschijnlijk dat in 1743 en 1744 iedereen aanwezig is, terwijl in 1742 ongeveer 25% van de mensen op de lijst er niet blijkt te zijn (absent, doodt of cranck). Als het aannemelijk is dat de naamsverandering te maken heeft met gezinsopvolging (zelfde volgorde in de lijst, zelfde familienaam) heb ik de nieuwe (voor)naam niet van een kleur voorzien, in alle andere gevallen wel. Het blijkt dat vooral in 1744 erg veel mensen op de lijst staan die die er in 1742 of 1743 niet op voorkomen. Zou dit samenhangen met de "dip" van 1743? Ook het aantal zieken en absenten van 1742 zou mogelijk een indicatie kunnen zijn dat er iets aan de hand was waardoor ook het aantal ingeschreven huishoudens in 1743 een dip vertoont. Was er in 1742/43 misschien een epidemie? De raadsverslagen van de magistraat van Roermond ondersteunen deze veronderstelling enigszins⁶. Kijken we naar de bevolkingslijst van 1744 in Swalmen dan zien we dat er weer veel meer vertegenwoordigers aanwezig zijn bij het voogdgeding van dat jaar, en dit doordat waarschijnlijk nieuwe mensen zich in Swalmen zijn komen vestigen. Liefst 38 nieuwe namen in vergelijking met het jaar ervoor worden vermeld. In 1743 worden er 11 nieuwe, niet direct aan eerdere familie gerelateerde namen vermeld. Dan zijn er in 1742 ook nog namen van mensen die in dat jaar eenmalig worden vermeld (soms is de oorzaak duidelijk: cranck, doodt): het gaat dan om 23 personen. Samengevat: op de lijst van 1742 staat achter veel namen "absent, cranck of doodt". 23 gezinshoofden staan er een jaar later niet meer bij. Hiervoor in de plaats staan dan 11 nieuwe namen. Ook van de namen van 1743 verdwijnen er 27 het jaar daarna als gezinshoofd. Maar er zijn daarvoor in de plaats een jaar later wel 38 compleet nieuwe namen. Je krijgt de indruk van een kleine volksverhuizing....

Een vaste figuur in de periode 1737-1758 (22 jaar) is schepen Hermen Ramaeckers, die steeds als eerste bij de opsomming van "dorper" staat, in alle zeven de documenten. Veel van deze familienamen overigens komen ook nu nog in het dorp vaak voor.

Legenda m.b.t. de gebruikte kleuren in het schema over 1742, 143 en 1744 hierna.					
(Verder heb ik in onderstaand legendaschema cijfers gezet onder de jaartallen om aan te geven hoe vaak dit in het betreffende jaar voorkwam, bijv. in 1744 zien we "38" nieuwe namen)					
	1742		1742	1743	1744
absent	33	niet meer genoemd een jaar later	23	27	
cranck	9	nieuw in het betreffende jaar		11	38
doodt	4				
Caspar Bollen	3				

1742	1743	1744
Dorper	Dorper	Dorper
schepen Hermen Raemaeckers Dirck Smeets Gerit Beeck	schepen Hermen Ramaeckers Dirck Smeets Gerit Beeck	schepen Hermen Ramakers Dirck Smeets Gerit Beeck
weduwe Linnert Tessers cranck Lowij Heuts cranck Sijbert Kuijven Matthijs Evers cranck de weduwe Bollen Caspar Bollen absent	weduwe Linnert Tessers Lowij Heuts Matthijs Evers weduwe Bollen Caspar Bollen	weduwe Dirck Lowy weduwe Linnert Tessers Peter Heuts Sijbert Kuijven weduwe Matthijs Evers weduwe Bollen
weduwe Mettien Paulissen schepen Christiaen Bongarts Claes Claesens doodt	weduwe Mettien Paulissen Christiaen Bongarts	weduwe Willem Paulissen schepen Christiaen Bongarts Geurt Slabbers
weduwe Nelis Wijnen Albertus Sillen Willem Smeets	weduwe Nelis Wijnen Albertus Sillen Willem Smeets	weduwe Nelis Wijnen Albertus Sillen Willem Beeck Seger Verheggen
weduwe Geurt Smeets cranck Joannes Jansen Jacob Meuter weduwe Joes Schoonhoven Paulus Gerarts Joes Evers, absent bis Marie Bongarts	weduwe Geurt Smeets Joannes Jansen Jacob Meuter Paulus Gerardts Joannes Evers	weduwe Geurt Smeets Joannes Jansen Jacob Meuter weduwe Joannes Schoonhoven Paulus Gerits Joannes Evers
Engel Peters	Engel Peters Coen Coenen	Engel Peters Nelis Tessers
Frans Hend. Smeets, absent weduwe Gootsen Gerardts Jacob Heijnen Hendrick Hawinckel Fredrick Houben Daem Hermans Hendrick Beeck schepen Hendrick Coenen geswooren Godefridus Crijnen Jan Crijns Henderick Custers Joannes Custers Gerit Theelen	F.H. Smeets Dirck Gerardts Jacob Heijnen Hendrick Hawinckel Fredrick Houben Daem Hermans Hend. Beeck J. Hendrick Coenen geswo. Godef. Crijnen Jan Crijns Hendrick Custers doodt Joannes Custers Gerit Theelen	F.H. Smeets Dirck Gerardts Jacob Heijnen Hendrick Hawinckel Fredrick Houben Daem Hermans Hendrick Beeck Willem Gerits weduwe Joes Wittiens Jan Crijns weduwe Hendrick Custers Joannes Custers Gerit Theelen

Joannes Spee	Jan Spee	Jan Spee
Joannes Sillen	Joannes Sillen	Joannes Sillen
Jacobus Pansers	Jacobus Panser	Jacobus Panser
Peter Heuts	Peter Heuts	Herman Hermes
Joannes Schoonhoven	Joes Schoonhoven	Willem Smeets
Linnert Tessers	Linnert Tessers	schepen Linnert Tessers
Andries Blomarts, absent bis	Andries Blomarts	weduwe Andries Blomarts
Stoffer Meuter, absent	Stoffer Meuter	weduwe Dirck Pecx
Seger Verheggen, absent	Seger Verheggen	Gerit Peters
Geutruijd Sillen, absent		
	Hermen Wijnants	Hermen Wijnants
Joannes Mertens	Joannes Mertens	Joannes Mertens
Robert Pijpers	Robert Pijpers	Robert Pijpers
Peter Wijnen	Peter Wijnen	Peter Wijnen
weduwe Francys Meuters	weduwe Francis Meuter	weduwe Francis Meuter
weduwe Jan Heuskens, absent	weduwe Jan Heuskens	weduwe Jan Heuskens
weduwe Willem Janissen		Maes Janissen
Hermen van der Gunst		Stoffer Naus
		weduwe Jan Meuter
		Adolph Blomarts
<u>Cropper</u>	<u>Cropper</u>	<u>Cropper</u>
Joes Schrijnewerckers	Joannes Schrijnewerckers	Jan Schrijnewerckers
weduwe Gootsen Kessels	weduwe Gerit Kessels	Gerit Kessels
	Willem Kessels	Willem Kessels
Joannes Gravers	Joannes Gravers	
Theunis Faesen	Theunis Faesen	Theunis Faesen
Lamert Custers		Lamert Custers
Claes Bloemarts, absent	Claes Blomarts	
Reijnier Delissen	Reyner Delissen	Reiner Delissen
Willem Delissen	Willem Delissen	Willem Delissen
Elsken Sillen		Jenneken Sillen
Hendrick Heuts	Hendrick Heuts	Hendrick Heuts
	Jacob Gubbels	Jacob Gubbels
Stephen Roosen	Stephen Roosen	Stephen Roosen
Lodewijck Custers	Lodewijck Custers	Lodewijck Custers
weduwe Wiltschuts, absent bis	weduwe Marij Wiltschuts	weduwe Marij Gravers
Hermen Colen	Hermen Colen	Hermen Coolen
Hendrick Schroots, absent bis	Hendrick Schroots	Hendrick Schroots
Matthijs Bongarts, absent	Matthijs Bongarts	Hendrick Spee
Caspar van Oell		Stoffer Meuter
Peter Naus	Peter Naus	Peter Naus
Linnert van Erkelens	Linnert Erkelens	Hendrick Hendricks den Jongen
	Hendrick Slabbers	Hendrick Slabbers
Willem Smeets	Willem Smeets	Willem Smeets

Christiaan Wats	Christ. Wats	Christiaan Wats
Anthoin Claesen	Anthoin Claesen	Anthoin Claesen
Mettie Bongarts		Matthijs Bongarts
Peter Evers	Peter Evers	Peter Evers
Jan Hendricks	Jan Hendricks	Jan Hendricks
Joannes Jansen	Joannes Jansen	Joannes Jansen
Matthijs op den Camp	Matthijs op den Camp	Matthijs op den Camp
Jan Linsen, absent	Jan Linsen	Jan Linsen
Thijs Kessels	Tijs Kessels	Thijs Kessels
Willem Hoefnagel	Willem Hoefnagel	Willem Hoefnagel
Hendrick Evers, absent bis	Hendrick Evers	Hendrick Evers
Reijner Moors	Reyner Moors	Reiner Moors
schepen Wijn Peggen	Wijn Peggen	schepen Wijn Peggen
Joes Bongarts	Joannes Bongarts	Joannes Bongarts
Daniel Hendricks	Daniel Hendricks	Hendrick Hendricks
Heilken Keutiens		Geurt Slabbers
Nelis Tessers, absent	Nelis Tessers	
Lijsbet Hawinckel	Lijsbet Hawinckel	
Hendrick Wijnen	Hendrick Wynen	Hendrick Wijnen
Hendrick Verheggen, absent	weduwe Hend. Verheggen	weduwe Hendrick Verheggen
Asselt	Asselt	Asselt
schepen Gerit Emets	Gerit Emets	schepen Gerit Emets
Geurt Spee	Geurt Spee	Geurt Spee
Jacob Heijnen	Jacob Heijnen	Jacob Heijnen
Jan Peters	Jan Peters	Jan Peters
Dirck Maesen	Dirck Maesen	Dirck Maesens
weduwe Maes Maesen		Matthijs Evers
Jan Heijnen	Jan Heijnen	Jan Heijnen
weduwe Peter van Baexen, absent	weduwe Peter Baexen	Dirck van Baexen
weduwe Jan Pecx, dood		Joannes Damen
weduwe Geurt Pecx		weduwe Geurt Pecks
weduwe Jochem Wijnants Albertus Albers	Albertus Alberts	Albertus Albers
Hendrick Coenen	Hendrick Coenen	Hendrick Coenen
Christiaan Dousent, cranck	Christiaan Dousent	Christiaan Dousen
weduwe Geurt Tilmans	Nelis Tulmans	Nelis Tulmans
Peter Peters absent	Peter Peters	Peter Peters
weduwe Gerardt Denier	weduwe Gerit Denier	Nijs Custers
weduwe Gerit Jansen	weduwe Gerit Jansen	Peter Evers
Michiel Dolhey	Michiel Dolhey	Michiel Dolheij
weduwe Maes Beeck	weduwe Maes Beeck	Andries van den Bosch
weduwe Jan Pecx	weduwe Jan Pecx	Willem Peeks
Thijs Peters	Thijs Peters	Thijs Peters
weduwe Hendrick pecx	weduwe Hendrick Pecks	Willem Hawinckel (is hij verhuisd vanuit Cropper, het huis van

Jacob Jansen	Jacob Jansen	Liesbeth Hawinkel?
Joannes Willems	Joes Willems	Jacob Jansen
Jan op den Boell, cranck	Jan van Gratum	Joannes Willems
schepen Jan Heijnen	Jan Heijnen	schepen Jan Heijnen
<u>Wijler</u>	<u>Wijler</u>	<u>Wijler</u>
Dirck Jansen	Dirck Jansen	Dirck Jansen
Matthijs Gerardts	Mathijs Gerits	Matthijs Gerits
Hermen Wijnants		
Jacob Gubbels, absent bis		Matthijs Wellen
Hermen Naus	Hermen Naus	weduwe Claes Claesen
Jan Daemen Coenen	Jan Daemen Coenen	Jan Daemen Coenen
Fredrick Fredricks	Fred. Fredricx	Fredrick Fredricks
Jan Hawinckel, absent	Jan Hawinkel	Jan Hawinckel
weduwe Jan Albers	weduwe Jan Albers	weduwe Jan Albers
weduwe Peter Sillen	weduwe Peter Sillen	
Willem Naus	Willem Naus	Willem Naus
weduwe Jan Obers Dirck Heynen		Dirck Heijnen
Joes Willems	Joes Willems	Joannes Willems
Peter Gerits	Peter Gerits	Peter Gerits
Willem Heijnen, absent	Willem Heynen	Willem Heijnen
Jan Obers, absent	Jan Obers	Coen Coenen
weduwe Albertus Albers	weduwe Albertus Alberts	Jan Alers
Crijn Schreurs	Crijn Schreurs	Crijn Schreurs
weduwe Janis Janissen, absent	weduwe Janis Janissen	weduwe Janis Janissen
Hendrick Bonis	Hendrick Bonis	Hendrick Bonis
Thijs Hawinckel	Thijs Hawinckel	Jan Peters
Nelis Keuijven, cranck	Nelis Kuijven	Nelis Kuijven
Jan Lutters	Jan Luttel	Jan Lutters
Gerit Wandelo, cranck	Jan Engelen	Jan Engels
Jan Geelen, absent	Jan Geelen	Jan Geelen
Reijner Deters, absent	Reyner Deters	Reijner Deters
Jan Willems, absent	Jan Willems	Jan Willems
Hendrick Heijnen, absent	Hendrick Heynen	Hendrick Heijnen
Hendrick Luttels	Gerit Peters Gerits	Peter Gerits
Paulus Kermans	Paulus Karmans	Paulus Karmans
Hendrick Herop	Hendrick Herop	Hendrick Herop
<u>Bouckoul</u>	<u>Bouckoul</u>	<u>Bouckoul</u>
weduwe Philip Philipson	weduwe Philipson	weduwe Philip Philipson
Peter Hend. Schrijnewerckers	Hend. Schrijnewerckers	Hendrick Schrijnewercker
Merten Dousen	Merten Dousen	Merten Dousent
Peter Croonen	Peter Croonen	Peter Croonen
Merten Hocx	Merten Hocx	Merten Hocx
Hendrick Beeck, absent	Hendrick Beeck	Hendrick Beeck

	Peter Engelen	Peter Engelen
Joes Hooghstraeten	Joes Hooghstraeten	Joannes Hooghstraeten
Jacob Phlippen	Jacob Philippen	Jacop Philipsen
weduwe Peter Custers		weduwe Peter Custers
Jan Willems		Willem Stoffers
Nicolaes Sillen	Nicolaes Sillen	Peter Theelen
weduwe Hend. Glasmaeckers, absent	Stephen Schrijnewerckers	Stephen Schijnewerckers
weduwe Dirck Lemmen		
Peter Beeck	Peter Beek	Peter Beeck
Peter van Vlodrop	Peter van Vlorop	Peter van Vlorop
Linnert Dircks	Linnert Dircks	Linnert Dircks
Hendrick Joosten, absent bis	Hendrick Joosten	Hendrick Joosten
Gerit Spijcken, doot	weduwe Gerit Spijckers	weduwe Hendrick Glasmakers
weduwe Areth Hansen, absent bis		weduwe Areth Hansen
Hendrick Gubbels, cranck	Hendrick Gubbels	Hendrick Gubbels
Hendrick Jansen, doot	Hendrick Vermeulen	Hendrick Vermeulen
Albert van Kijken		Willem Linden
	Jan Willems Gerit Pijpers	Gerit Pijpers
Engel van Vlodrop	Engel van Vlorop	Engel van Vlorop
Arnoldus Stocks, absent bis	Arnoldus Stocks	Arnoldus Stockmans
Joost Slabbers, absent bis	Joost Slabbers	Joost Slabbers
Peter Peters, absent	Peter Peters	Peter Peters
Linnert Obers	Linnert Obers	Linnert Obers
weduwe Jan van Vlodrop, absent bis	Willem Hawinckel	Willem Hawinckel
Joannes Gubbels, absent bis	Joes Gubbels	Joannes Gubbels
Thijs Hermans	Thijs Hermans	Thijs Hermans
Joannes Bremmers	Joannes Bremmers	Joannes Bremmers
		Joannes Dousent
		Andries Peters
		Joannes Clumpkens
		Jan Pijpers

BIJLAGE 3: WELKE MAANDEN OF WEEKDAG WAS HET VOOGDGEDING IN SWALMEN?

Juli	10 juli 1588 donderdag Juliaanse kalender	Do
Sept	24 september 1624 dinsdag	Di
April	30 april 1626 donderdag	Do
Nov	23 november 1662 donderdag	Do
Mei	15 mei 1668 dinsdag	Di
Mei	28 mei 1669 dinsdag	Di
Juni	17 juni 1670 dinsdag	Di
Mei	17 mei 1672 dinsdag	Di
Juli	9 juli 1686 dinsdag	Di
Juli	30 juli 1687 woensdag	Wo
Mei	18 mei 1696 vrijdag	Vrij
Mei	13 mei 1697 maandag	Ma
Mei	14 mei 1700 vrijdag	Vrij
Mei	14 mei 1701 zaterdag	Zat
Juni	11 juni 1703 maandag	Ma
Mei	22 mei 1705 vrijdag	Vrij
Mei	7 mei 1708 maandag	Ma
Mei	22 mei 1710 donderdag	Do
Mei	27 mei 1711 woensdag	Wo
Mei	31 mei 1713 woensdag	Wo
Mei	17 mei 1714 donderdag	Do
Mei	7 mei 1715 dinsdag	Di
Mei	22 mei 1716 vrijdag	Vrij
Mei	6 mei 1717 donderdag	Do
Juni	13 juni 1719 dinsdag	Di
Mei	14 mei 1720 dinsdag	Di
Mei	13 mei 1721 dinsdag	Di
Juni	1 juni 1723 dinsdag	Di
Juni	26 juni 1725 dinsdag	Di
Juni	28 juni 1726 vrijdag	Vrij
Mei	13 mei 1727 dinsdag	Di
Juni	8 juni 1728 dinsdag	Di
Juni	14 juni 1729 dinsdag	Di
Juni	27 juni 1730 dinsdag	Di
Juli	3 juli 1731 dinsdag	Di
Juni	17 juni 1732 dinsdag	Di
Mei	12 mei 1733 dinsdag	Di
Juni	3 juni 1734 donderdag	Do
Mei	9 mei 1735 maandag	Ma
Mei	20 mei 1737 maandag	Ma
Mei	30 mei 1738 vrijdag	Vrij
Mei	12 mei 1739 dinsdag	Di
Mei	24 mei 1740 dinsdag	Di

Mei	8 mei 1742 dinsdag	Di
Mei	14 mei 1743 dinsdag	Di
Juni	9 juni 1744 dinsdag	Di
Mei	4 mei 1745 dinsdag	Di
Juli	14 juli 1746 donderdag	Do
Juni	20 juni 1749 vrijdag	Vrij
Juni	9 juni 1750 dinsdag	Di
Mei	4 mei 1751 dinsdag	Di
Mei	22 mei 1753 dinsdag	Di
Mei	4 mei 1756 dinsdag	Di
Mei	13 mei 1757 vrijdag	Vrijd
Mei	4 mei 1758 donderdag	Do
Mei	17 mei 1762 maandag	Ma
Juni	6 juni 1763 maandag	Ma
Mei	28 mei 1764 maandag	Ma
Juni	2 juni 1766 maandag	Ma
Juli	20 juli 1767 maandag	Ma
Mei	19 mei 1768 donderdag	Do
Juni	12 juni 1769 maandag	Ma
Juni	7 juni 1770 donderdag	Do
Juni	11 juni 1771 dinsdag	Di
Juni	1 juni 1772 maandag	Ma
Okt	21 oktober 1773 do	Do
Mei	10 mei 1774 dinsdag	Di
Juni	3 juni 1777 dinsdag	Di
Juni	1 juni 1778 maandag	Ma
Mei	31 mei 1780 woensdag	Wo
Mei	5 mei 1781 zaterdag	Zat
Mei	21 mei 1782 dinsdag	Di
Mei	13 mei 1783 dinsdag	Di
Mei	11 mei 1784 dinsdag	Di
Aug	1 augustus 1785 maandag	Ma
Mei	27 mei 1786 zaterdag	Zat
Juni	22 juni 1787 vrijdag?	Vrij
Mei	30 mei 1787 woensdag?	Wo
Mei	27 mei 1788 dinsdag	Di
Mei	14 mei 1789 donderdag	Do
Juni	1 juni 1790 dinsdag	Di
Mei	24 mei 1791 dinsdag	Di
Juni	19 juni 1792 dinsdag	Di
Mei	28 mei 1793 dinsdag	Di
Juni	30 juni 1794 maandag	ma

NOTEN

1- Klaus Flink en Bert Thissen hebben de ontwikkeling van Gelderse steden onderzocht (Geschiedenis en cultuur van het Hertogdom Gelre, pag. 205-241, met name de pagina's 233-239). Helder wordt uiteengezet hoe de functies van de voogd van Roermond al snel werden ingeperkt.

2 Een tijd eerder, en op heel sommige plaatsen in 1615 nog steeds, waren er ook nog zogenaamde jaargedingen. Een onroerend goed diende als onderpand voor de betaling van belasting of pachtgeld. Bij het jaargeding moest de schuldeiser in tegenwoordigheid van de schout en minstens 2 schepenen bij de plek van het onderpand zijn schuldeis formuleren. Als na vier jaargedingen de schuld nog steeds niet betaald was dan was het pand voor de schuldeiser. Deze jaargedingen werden 3 of 4 keer per jaar gehouden. Een jaargeding is dus volgens Lijten heel iets anders dan een voogdgeding, alhoewel in sommige stukken wordt gesuggereerd dat het precies hetzelfde was. De rechtsspraak behorende bij het jaargeding is al snel onderdeel geworden van de algemene rechtsspraak en daarmee feitelijk afgeschaft.

3 Bisschop Lindanus heeft zich in 1578 eindelijk durven vestigen in Roermond en probeert de zeden te herstellen. In 1572 vluchtte hij nl. naar Venlo toen Roermond werd ingenomen en geplunderd door de troepen van Willem van Oranje. In 1579 werd Maastricht ingenomen en geplunderd door de Spanjaarden. Spanje heerst in 1588 in de hele regio. Het is het jaar dat er langzaam weer enige stabiliteit in de contreien begon te komen, dus ook de oude gebruiken van voogdgedingen werden hernomen. Spanje en Portugal hebben de Gregoriaanse tijdrekening onmiddellijk overgenomen na de verordening van Paus Gregorius van 1582. (4 oktober werd gevolgd door 15 oktober). Er waren erg grote verschillen in de regio: In de Nederlanden werd op 10 december 1582 bekend gemaakt dat 14 december gevolgd moest worden door 25 december. De Staten-Generaal, Zeeland en Brabant volgden deze instructie. Holland liet 1 januari volgen door 12 januari 1583. In de Zuidelijke Nederlanden ging men van 20 naar 31 december (Antwerpen) of van 21 december naar 1 januari 1583 (Vlaanderen) over. Het bisdom Luik ging van 10 februari over naar 21 februari 1583. De Katholieke landen volgden vrij snel de instructie op om over te gaan tot deze Gregoriaanse Kalender. Maar Utrecht, Gelderland, Friesland en Drenthe volgden pas in 1700 of 1701!! De katholieke regio's van Duitsland, Oostenrijk en Tsjechië gingen zo rond 1585 over, Hongarije in 1587, Pruisen ging over van 22 augustus naar 2 september 1610. De protestantse gebieden in het noorden en NW van Duitsland evenals Denemarken en Noorwegen gingen pas in 1700-1701 over, net als de oostelijke regio's van Nederland. Engeland ging over in 1752, Zweden in 1753, sommige delen van Duitsland zelfs pas in 1776 en Rusland pas in 1918. Interessant is dat Swalmen op 10 juli 1588 blijkbaar nog niet was overgegaan.

Zie ook http://europeanhistory.about.com/od/religionandthought/a/introgregcalend_2.htm (juli 2012)

4 Een banmolen is een molen die eigendom is van een heer. De onderdanen van de heerlijkheid worden verplicht om voor het malen van meel van die molen gebruik te maken, waardoor de heer daar alle belasting voor kan innen. In Maastricht had je in de middeleeuwen twee banmolens: de hertogmolen en de bisschopsmolen. De helft van de inwoners van Maastricht was onderdanig aan de bisschop van Luik en de "Luikse" bakkers moesten daarom gebruik maken van de bisschopsmolen. De andere helft was onderdanig aan de hertog van Brabant en de "Brabantse" bakkers moesten naar de hertogmolen. Zo kon je ook bijv. een banpanhuis hebben, dat was een brouwerij waar verplicht gebruik van gemaakt moest worden.

5 Bij de notulen van de magistraat van Roermond lezen we dat in juli 1756 koster Naus had verzuimd bij onweer de noodklok te luiden en toen er torenbrand ontstond niet met de nodige sleutels bij de kerk had gestaan waarvoor hij vervolgens beboet werd. Koster Naus was trouwens al eerder beboet omdat hij had vergeten de kerk open te maken. Koster Naus had het waarschijnlijk te druk, hij was ook koopman...

6 Een aanwijzing zou kunnen zijn wat er staat in "de Handelingen van de Magistraat" (de notulen van de magistraat oftewel de gemeenteraad) van Roermond bij 5 september 1743: "De roode loop grasseert. Verbod van cappuskoolen, witte en gele pruimen te eten". De Roode loop is niets anders dan dysenterie, een ziekte die vooral in de 18^e eeuw herhaaldelijk de kop op stak en dan tientallen doden tot gevolg had. In Venlo vielen in 1702 bij een hevige epidemie liefst 500 slachtoffers. In 1779 wordt er als er weer een epidemie is in grote delen van Noord-Europa in Brussel m.b.t. deze ziekte een algemene verordening gemaakt. Als verschijnselen geeft men: *Na een nauwkeurig onderzoek op de Plaatsen zelve, van de toevallen van de Ziekte, en vergelyking van het geene wy gezien hebben met de berigten, die ons bezorgd zyn, van Perzoonen die de Ziekte hebben waargenoomen, zyn wy overtuygt, dat zy een galagtige, algemeene, en zelfs besmettende Rooden Loop is. Zy is overal van dezelfde aart, ofschoon zy op verschillende Plaatsen en zelfs in verschillende onderwerpen van dezelfde Plaats, minder of meerder zwaar is gescheenen, in zoo verre, dat men in zommige gevallen niet meer dan een eenvoudige Diarrhee heeft waargenoomen, of een Gal-rotagtige Koorts, zonder eenigen Buyk-loop of Geel-zugt.* Als geneesmiddelen worden vooral zure etenswaren als rababer en citroen voorgeschreven. (juli 2012, www.heemkunde.nl/berghsebevolking/streekgeschiedenis/roodeloop/roodeloop.html)

7 Hoe deze regel in het wetboek van "het Overkwartier van Ruremonde" precies gelezen moet worden is niet geheel duidelijk. In vrijwel geheel Europa is het met de rechten van de vrouw nog droevig gesteld. In hetzelfde wetboek lezen we nl. ook dat een vrouw zodra ze trouwt in alle opzichten ondergeschikt wordt aan haar man. In sommige gewesten is het zelfs zo dat na het overlijden van de man nog ondergeschikt is aan mannelijke bloedverwanten van die man! (*Man ende Wijb ne hebben nem twiet Gut, Thielen, pag. 28-32*) Des te opvallender dat vanaf een bepaald moment in Swalmen als vertegenwoordigers bij een voogdgeding ook vrouwennamen staan.

8 Enkele van deze gebeurtenissen lezen we in de notulen van de magistraat van Roermond. Een kleine opsomming:

23 Juli 1716. Hoog water, veel gras bedorven.

2 Juni 1718. geen 's Janskroonen op te hangen en water voor de deur te plaatsen, wegens de excessieve hitte. (brandgevaar!)

11 December 1721. De portierster van de Craenpoort klaagt, dat zij haar pacht niet kan betalen door den langdurigen hoogen waterstand.

21 Mei 1735 Razende wolven bijten beesten rondom de stad.

5 sept. 1743. De roode loop grasseert. Verbod van cappuskoolen, witte en gele pruimen te eten.

18 Mei 1748. Door sterfte is veel hoornvee verdwenen. In het hospitaal heerscht eene ziekte.

6 Juni 1750. Overstroming der Maas.

7 November 1757. Besmettelijke ziekte der hoornbeesten.

5 Januari 1758. Belooning van den doctor en chirurgijn voor hunnen diensten tijdens de dysenterie.

19 Januari 1759. Generale jacht op de vagebonden.

21 Mei 1759. Doorbraak tusschen Roer en Maas, waardoor de Maas "eenen nieuwen cours schijnt te willen nemen."

4 Juni 1771. Maatregelen tegen de schaarschte der granen.

17 October 1776. Door een hevigen stormwind valt het huis van Joannes Mulders te Swalmen om.

31 Augustus 1778. Brand der huizing van Joes Corens te Swalmen onlangs geschied.

24 Februari 1780. Te Maasbracht zijn de beesten van Hendrik Crebber gestorven en de wind heeft zijn huis omgeworpen, daarom krijgt hij een aalmoes.

30 September 1780. Besmettelijke of dysenterie regeert.

22 Februari 1781. Te Swalmen is 1 Februari jl. afgebrand het huis der kinderen Stoffer Naus. Aalmoes.

18 November 1793. Hendr. Joosten en Wed. Frans Peeters en Anna Coenen wed. Willem Peters zijn 27 Oct. afgebrand te Swalmen.

7 Maart 1794. Andries Bloemers' huis is 4 Nov. te Swalmen afgebrand.

In de verslagen van het schepengerecht Swalmen en Asselt lezen we dat

Deservitors, schepenen en regeerders van Swalmen vroegen in 1981 toestemming van de geestelijke en adellijke geërfden van Swalmen en Asselt om ten behoeve van de arme en gebrekkige inwoners een bedrag van 100 pattacons te mogen opnemen uit de gemeentelijke middelen. Dit met de volgende argumenten:

- In 1776 is een grote sterfte onder koeien geweest, waarbij ca. 800 dieren zijn gestorven.
- In 1779 zijn zware offers gebracht tijdens de doormarsen van keizerlijke troepen en door vele karrevrachten leveranties, waarbij bovendien de besmettelijke ziekten dissenterie en "heete rott koortsen" zijn uitgebroken.
- In 1780 is een algemene misoogst van groenten en fruit geweest, gevolgd door schaarste en hoge prijzen, waardoor vele arme inwoners zich bijna dagelijks "met krijtende oogen" tot de supplianten wendden voor hulp en bijstand. Hiervoor is echter de gevraagde toestemming nodig. (RHCL Maastricht, SA Swalmen en Asselt, inv.nr. 356.)

In 1729, 1741 en 1784 zijn de Maas en meestal ook zijrivieren als Roer en Swalm zodanig overstroomd, dat er zeer grote schade ontstond. In Swalmen zijn daar uitvoerige verslagen van gedaan door de schepenen. In 1745 was er veel hagelschade, eveneens uitgebreid verslag van de schade.

9 Franse tijd.

Brabantse patriotten hebben in januari 1790 de Zuidelijke Nederlanden die onder Oostenrijks bestuur stonden onafhankelijk verklaard (opstand der Brabantse patriotten). November 1790 kwamen ze na onderhandelen weer bij Oostenrijk. In dec 1792 tm februari 1793 is er een kortstondige inval en inname van het gebied door de Fransen geweest, in 1794 een meer definitieve die leidde tot de annexatie van o.a. ook Swalmen en Roermond bij Frankrijk. Hierover enkele dingen ook in de verslagen van de raadsvergaderingen van de magistraat in Roermond en ook enkele dingen in de verslagen van de voogdgedingen van Swalmen

Magistraat Roermond:

ENKELE MAANDEN BIJ FRANKRIJK

25 October 1792. *Logeeren van troepen; ordonnantie tot het leveren van paarden, het bakken van brood voor de militairen, het leveren van stroo.*

9 December 1792. *15 Arbeiders met schoppen te zenden aan de hoofdwacht. De generaal Miranda beveelt aan te houden den ontvanger der douanen Heusy en den controleur de Walque. In beslagname der papieren: alles wordt ten huize van Heusy verzegeld en medegenomen.*

17 December 1792. *Generaal Champmorin is Commandant van Roermond.*

20 December 1792. *Het 87e Regiment, Commandant Keating ligt hier.*

OOSTENRIJKERS WEER DE BAAS

5 Maart 1793. *Alle wapens, aan de Franschen toebehoorende, in te leveren.*

23 Maart 1793. *Eed van getrouwheid aan Z.M. den Keizer en Koning.*

23 Mei 1793. *Generale illuminatie der stad voor de geboorte van den aartshertog Ferdinandus.*

11 Juni 1793. *De majoor Petit, commandant van het garnizoen, verbiedt alle conversatie met de Fransche gevangenen.*

19 December 1793. *Majoor Petit heeft zich verdienstelijk gemaakt bij het verblijf der Fransche gevangenen hier en krijgt een aam goeden wijn.*

7 Maart 1794. *Er worden 60 mannen van goeden wil uit de provincie gevraagd, om de nationale regimenten van Zijne Majesteit in de Nederlanden te renforceeren. Dominicus de Bock krijgt voor het koken voor de doormarceerende troepen per man anderhalf pont koolen*

24 Juni 1794. *In de stad komen vele kranke en geblesseerde soldaten.*

26 Juni 1794. *Er zullen hutten met stroo gedekt opgericht worden tegen de muren der Voogdij op den Godsweerdersingel en tegen den nieuwen kerkhof der kapel voor 3000 Fransche gevangenen. Men moet gebruik maken van het klooster der Carmelitesen.*

30 Juni 1794. *De Fransche geëmigreerden moeten uit de stad.*

23 Juli 1794. *Kamp der soldaten in de nabijheid der stad van 't regiment van den grave de Latour. Meester Costa levert hout aan het kamp.*

7 Augustus 1794. *De inwoners wordt verzocht hun overtollig zilverwerk en gelden te offeren voor den staat. Franciscus Buggenum zal 's morgens van 10-12 ure zitting houden om dat te ontvangen.*

13 September 1794. *Het maken van een pontonbrug. De schippers moeten instrumenten leveren, de slachters beesten, de bakkers brood.*

BEGIN FRANSE TIJD

18 October 1794. *De woning van den geëmigreerden Bisschop in te nemen.*

21 October 1794. *Het klooster der Cruisheeren wordt magazijn der Fransche Republiek.*

22 October 1794. *Excessieve duurte der levensmiddelen.*

RAVITAILLERING FRANSE SOLDATEN

15 December 1794. *De putmeesters zullen 's morgens een lijst der logeerenden op het raadhuis brengen. Door die van Cruchten (Niedercruchten) moeten vier koeien geleverd worden, door die van Elmpt twee. Die van Elmpt leveren echter een kleine koe en een ritjen. Maasniel en Ool moeten 2 koeien, Swalmen 3 koeien leveren. Deze koeien moeten voor den 16en te Roermond zijn. Anders executie.*

Executie: daarmee werd bedoeld het "huisvesten van soldaten". De dorpen konden dus blijkbaar kiezen voor leveren van voedsel enz. of zelf de soldaten onderbrengen en verzorgen.

Zo gaat het de komende tijd door, om de paar dagen weer nieuwe en uiteindelijk talloze opsommingen van zaken te leveren aan de Fransen, van paarden tot en met beitels, kannen olie, kaarsen, kolen, melk, hout, boter, rapen, meel, aardappelen, savoijen kolen, rode kolen, eieren, wijn, genever enz. Dit gaat zo door tot en met december 1795 (het einde van het boek der magistraten). De laatste melding in het boek is die van 1 januari 1796: "*Na tien uren niet zonder licht te gaan.*"

Voogdgedingen Swalmen 1792-1793:

19 juni 1792 . De gesaementleyke ingeseeten die met de patriotten belast sijn geweest versoeken indemnissatie.

28 mei 1793: Sebastiaen Heynen segt dat hem is versprooken den schaede door hem geleeden van de Brabantse patriotten, te sullen worden vergoet gelijk aen andere naerbuyren geschiet is, versoekt eensgelijx betaeling.

De naerbuyren van den mert claegen dat sij gepasseerden winter overlaeden sijn geweest met inquarteeringe en dat de buytenien in proportie niet en sijn belast geweest, versoeken indemnissatie.

LITERATUUR

- Voogdgedingen in de landen van Overmaze, Eg Slanghen, Publications 1870 (pag. 333-350)
- Limburgse geschied- en oudheidkundige schetsen, oude rechtstoestanden en gebruiken in de Nederlanden, vooral in Limburg, Flament. Hierbij o.a. ook stukje over voogdgedingen. Publications 1916 (pag.58-59)
- Costumen der vrije heerlijkheid Wittem, gewoonterecht 1550, Habets, Publications 1882. (pag. 144-177)
- Van Stad en buitenie, J.F.A. Wassink. Maaslandse Monografieën 68. Een institutionele studie naar bestuur en rechtspraak in Weert 1568-1795. Uitgeverij Verloren, 2005.
- Een Valkenburgsch dorp in 1789 (Oirschot), Jos Habets, Publications 1889. Prachtig ego-document over het dorpsleven in Limburg vlak voor de Franse revolutie.
- De hof te Asselt (laetrecht), Slanghen, Publications 1869. (pag. 255-260). Deze lijst met laetrecht stamt vermoedelijk uit het begin van de 17^e eeuw. Laetrecht gaan over een

laathof en dat is feitelijk een relict van het hofstelsel, het middeleeuwse stelsel ter exploitatie van grootgrondbezit. Waar normaal een schepenbank over een dorp (of zelfs meerdere dorpen) recht spreekt, is op enkele plaatsen, zoals de laathof van Asselt, nog vrij lang recht gesproken door een aparte rechtbank. Laten waren horigen die al vrij snel wel bezittingen mochten hebben, maar als de bezitters overleden moesten de erfgenamen telkens opnieuw weer keurmeden betalen om in het bezit te mogen blijven. Ook werden er bij laathoven aparte belastingen geheven.

- Wordt voor Recht gehalten, Opstellen ter gelegenheid van vijftwintig jhaar Werkgroep Limburgse Rechtsgeschiedenis. ISBN 9071581136. LGOG 2005. Interessant hierin hoofdstuk 1 van Venner "Schepenen op het platteland in Midden- en Noord-Limburg." Hieruit ontstaat een duidelijk beeld over de ontwikkeling van dit beroep.
- De leenen van Valkenburg, Jos Habets, Publications 1884 (pag. 153-440)
- De ontdekking van de Middeleeuwen, Peter Raedts 2011. Wereldbibliotheek ISBN 978 90 284 24142. Dit boek analyseert de blik van de 19^e eeuwse mens op de middeleeuwen in grote delen van Europa en vergelijkt deze blik ook met eerdere en latere periodes. Het verklaart ook indirect hoe mensen als Jos Habets en andere vroege geschiedkundigen in de 19^e eeuw veel dingen uit de periode voor 1794 m.i. min of meer verheerlijkten.
- Man ende wijb ne hebben nen twiet Gut. Een studie over de geschiedenis van het huwelijksgoederenrecht in Nederlandse en Belgische gewesten, Mr. Dr. J.E.D.M. Thielen, Koninklijke vermande 2001, ISBN 90 5458 943 4. Interessant is vooral het hoofdstuk over de sociale status van de vrouw, pag. 19-32.
- Gelresche Landt ende Stadt-rechten int' Over-Quartier van Ruremonde, den derden druck 1679. Antiquarische uitgave met alle rechtsregels, ook een hoofdstuk over de voogdgedingen. Vanaf 1619 tot de Franse tijd diende elk voogdgeding zich aan de regels van dit boek te houden (pag. 298-299)
- Bijdrage tot de geschiedenis van den Souvereinen raad in het Overkwartier van Gelderland te Ruremonde (1580-1794). J. L. Geradts. Sythoff, Leyden, 1860.
- Limburgsche Wijsdommen, Dorpscosten en Gewoonten, bevattende voornamelijk bank-laat- en boschrechten. Jos Habets, 's Gravenhage Martinus Nijhoff 1891 (pag. 144-178)
- Flittich erforscht und gecolligeert. Opstellen over Limburgse rechtsgeschiedenis onder redactie van A.M.J.A. Berkvens, A.Fl. Geelen en G.H.A. Venner Maastricht 1995, werkgroep Limburgse rechtsgeschiedenis III, ISBN 90-802669-1-7. Hierin ook een opstel van M.J.H.A. Lijten over het voogd- en jaargeding in het Overkwartier van Gelder rond 1615. (pag. 105-113)
- De handelingen van de magistraat van de stad Roermond door A.F. van Beurden. Uittreksel uit de verslagen van de gemeenteraad van Roermond tussen 1596 en 1794. Antiquarische uitgave 1908, Sittard, boek & Handelsdrukkerij Bern. Claessens. Veel informatie over wat er allemaal in Roermond en soms ook omgeving speelt in elk jaar tussen 1596 en 1794.
- Gelre, Geldern, Gelderland. Geschiedenis en cultuur van het hertogdom Gelre. Verlag des Historischen Vereins für Geldern und Umgegend, 2001. ISBN 90 5345 194 3. Diverse hoofdstukken over allerlei aspecten van dit landsdeel (ook het huidige Gelderland). Interessant in relatie met dit artikel is het hoofdstuk van Norbert Becker over de sociale verhoudingen op het platteland (pag. 291-300). Ook het hoofdstuk van Klaus Flink en Bert Thissen over de stadswording van Gelderse steden, van Roermond in het bijzonder en de functie en functiebeperkingen van de voogd van Roermond (pag. 233-240) zijn leerzaam

- Van Emmerik tot Roermond. Jan de Beijer, tekeningen, onder redactie van Guido de Werd. Uitgeverij van Spijk B.V. Venlo, 1980, ISBN 90 6216 655 5. Uitgave in opdracht van de Nederlands Duitse stichting Historie Peel-Maas-Niersgebied. Jan de Beijer vervaardigde in de 18^e eeuw honderden tekeningen, o.a. van het gebied tussen Emmerik en Roermond, waaraan dit boek is gewijd. Voor historici dankbaar materiaal om zich een beeld te kunnen vormen van niet meer bestaande gebouwen. Ze geven verder vaak een inkijkje in het dagelijkse leven van de 18^e eeuw, zoals vanuit markttaferelen of processies.

Lekkerkerk, juli 2012,

Pieter Simons.

www.voorouderslimburg.nl